

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ผู้ศึกษาทำการสำรวจ เพื่อเก็บข้อมูลต่างๆ ในพื้นที่ศึกษาโดย การสังเกต การสอบถาม คณะกรรมการป่าชุมชนและสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ เจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัด เจ้าหน้าที่โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา (องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าไปสนับสนุน) ในพื้นที่ศึกษาจำนวน 45 คนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย 2 พื้นที่ดังนี้ 1) บ้านด้าใน หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านด้า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ที่บริหารจัดการป่าชุมชนด้วยชุมชนเองในระดับหมู่บ้าน มีพื้นที่จัดการจำนวน 3,000 ไร่ แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ 2,000 ไร่ ป่าใช้สอย 1,000 ไร่ 2) ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ที่จัดการป่าชุมชนตามหลักการของกรมป่าไม้ที่บริหารจัดการในระดับตำบล มีพื้นที่จัดการเป็นป่าใช้สอย จำนวน 2,123 ไร่

4.1 ลักษณะทั่วไปของป่าชุมชนบ้านด้าใน

พื้นที่ในการศึกษาป่าชุมชนบ้านด้าใน มีบริบทชุมชนในด้านประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ สภาพป่าและการใช้ประโยชน์ สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม องค์กรชุมชนและผลการศึกษา ดังรายละเอียดดังนี้

4.1.1 ประวัติความเป็นมา

ชุมชนบ้านด้าใน ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านด้า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ระยะทางห่างจากตัวเมืองพะเยา ประมาณ 24 กิโลเมตรอยู่ทางทิศตะวันตกของกว๊านพะเยา ที่มีแม่น้ำสำคัญสายหนึ่งที่เป็นป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา¹ (ห้วยแม่ด้า) ชุมชนบ้านด้าในเป็นหมู่บ้านกลางหุบเขาล้อมรอบด้วยลำธารหลายสาขา การมีพื้นที่ติดกับป่า ทำให้ชาวบ้านในสมัยก่อนมีอาชีพ หาของป่า ล่าสัตว์ และเลื่อยไม้แปรรูปขาย เมื่อชาวบ้านประสบปัญหาภัยแล้งจากการตัดไม้เพื่อเลี้ยงชีพจากผลกระทบดังกล่าว ทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึก และเริ่มจัดการกับป่าในพื้นที่หมู่บ้านที่เป็นที่ราบมีพื้นที่ทำการเกษตรได้ตลอดปีประชาชนในปัจจุบันมีรายได้จากการทำนา ทำไร่ ปลูกข้าวโพด ฝัง

¹ แผนที่ แสดงป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา หน้า 5

ถั่วเหลือง ฯลฯ ขณะเดียวกันคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการรักษาป่าได้แก่ผู้นำชุมชน วัด โรงเรียน กลุ่มเยาวชน องค์การบริหารส่วนตำบลและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้เข้ามาช่วยเหลือในการพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วมในการรักษาป่าชุมชน พัฒนา ระบบข้อมูลและรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ในการรักษาป่าชุมชน ให้เป็นระบบมากขึ้น

นิคม บุญเสริม (2544) กล่าวไว้ในหนังสือทำเนียบป่าชุมชนภาคเหนือ เล่ม 3 ป่าชุมชนพะเยา และเอกสารเผยแพร่ แหล่งการเรียนรู้บ้านต้าในภายใต้หัวข้อ ถุกุศลแห่งป่าบ้านต้าใน ป่าไม้ สายน้ำ วัฒนธรรมชีวิต ว่าพ่อฮาย อ้อยหวาน พ่อหลวงตรง ท้าวล่า และคำ ท้าวล่า ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน ได้ให้ข้อมูลชี้ให้เห็นประเด็นความสำคัญของการจัดการป่าชุมชนบ้านต้าในตั้งแต่อดีตไว้ สรุปไว้เป็นช่วงๆ ดังนี้

ช่วงที่ 1 ชุมชนได้รับผลกระทบจากการสัมปทานป่าไม้ ใน พ.ศ. 2516 มีการสัมปทานป่าไม้ โดยนายทุนจังหวัดพะเยา (บริษัทเชียงรายทำไม้) ในพื้นที่ป่าดอยหลวงและชาวบ้านในหมู่บ้านต้าในส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างเลื่อยไม้ ต่อมา พ.ศ. 2518 จำนวนป่าเริ่มลดลงคนในชุมชนประสบปัญหาไม่มีน้ำใช้ และน้ำในห้วยต่างๆที่มีเริ่มลดน้อยลงด้วย ผู้นำชุมชนนำโดยพ่อฮาย อ้อยหวาน ได้ไปปรึกษาผู้ใหญ่บ้าน นายสา ชื่นใจ และพ่อครูประเชิญ พรหมมิ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน เพื่อจะรักษาป่าของลำน้ำแม่ต้าที่อยู่ในพื้นที่ของชุมชนไว้โดยเสนอรายชื่อประมาณ 30 กว่าคน เพื่อขอยกเว้นการทำไม้ในบริเวณป่าต้นน้ำขุนต้า เมื่อได้รับอนุญาตจากป่าไม้อำเภอ ทำการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลรักษาป่าของชุมชน ขึ้นจำนวน 5 คน เพื่อวางกฎระเบียบหรือกฎเกณฑ์ใช้ร่วมกันภายในชุมชนหากใครฝ่าฝืนมีการปรับเงินจำนวน 100 - 300 บาท ในปี พ.ศ. 2520 ขณะนั้นคนในชุมชนยังไม่เข้าใจและยังลักลอบตัดไม้กันอยู่ คณะกรรมการดูแลรักษาป่าจึงได้ชี้แจงให้ชาวบ้าน พร้อมกับปรับปรุง กฎระเบียบโดยการเพิ่มโทษ เพื่อให้คนในชุมชนจะได้ไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบและทำลายป่าอีก

ช่วงที่ 2 การจัดการ โดยการออกกฎระเบียบและชี้แจงผลเสียของการตัดไม้ได้ผลมาหลายปีแต่ก็ยังมีคนฝ่าฝืน ถึงขั้นการใช้เครื่องมือไฟฟ้า จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. 2533 คณะกรรมการป่าชุมชนได้ปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบและเพิ่มบทลงโทษให้หนักกว่าเดิม เช่น ถ้าผู้ใดลักลอบตัด ไม้และใช้กระแสไฟฟ้าจับปลาในลำห้วย ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จะถูกปรับเป็นเงินจำนวน 300 – 500 บาท

ช่วงที่ 3 องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาสนับสนุนปี พ.ศ. 2536 ได้เกิดภาวะวิกฤติภัยแล้งทั่วไปในจังหวัดพะเยา ส่งผลให้น้ำขุ่นและพืชผลเสียหาย ชาวบ้านเริ่มหาสาเหตุของปัญหาพบว่าน้ำขุ่นเพราะป่าหมด แต่ชุมชนบ้านต้าใน ยังมีน้ำกินน้ำใช้ น้ำในการทำเกษตรทำให้องค์กรภายนอก ชาวบ้านเริ่มตระหนักและเข้าใจว่าทำไมชุมชนจึงต้องช่วยกันรักษาป่าต่อมา

พ.ศ. 2537 มีการจัดสัมมนาป่าชุมชนขึ้น โดยโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์และวิเคราะห์ปัญหาของจังหวัดพะเยาได้ร่วมเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนภายใต้ชื่อ " ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา" เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาและวิเคราะห์ สถานการณ์ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ช่วงที่ 4 ในพ.ศ. 2542 ผู้นำชุมชนบ้านด้าโนได้เรียนรู้วิถี รักษาป่าชุมชน ประกอบกับบ้านด้าโนมีองค์ความรู้ในการจัดการป่าและภูมิปัญญาของคนบ้านด้าโน ป่าถือเป็นวิถีชีวิตของคนบ้านด้าโน ได้ถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนและรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้บ้านด้าโนและเป็นหลักในการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาของคนที่มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ป่า ดิน น้ำ สัตว์ ระบบนิเวศที่เกื้อกูลกัน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนเพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อไป

ดังนั้น การจัดการป่าชุมชนบ้านด้าโนเท่าที่ผ่านมาสามารถป้องกันการบุกรุกทำลายป่าที่มีประสิทธิภาพ สามารถเพิ่มพื้นที่ป่าธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งผลิตอาหารธรรมชาติ แหล่งไม้ใช้สอยและเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น แต่การลักลอบตัดไม้ทำลายป่ามาจำหน่ายทำให้สัตว์ป่าสูญพันธุ์ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่าบุกรุกเขตป่าสงวนเป็นชาวบ้านจากที่อื่นมาหาประโยชน์ในหมู่บ้าน เช่น หาของป่าไปจำหน่าย

4.1.2 สถาปนามีสตร

ลักษณะที่ตั้งของป่าชุมชน² ลักษณะชุมชนมีการวางตัวเป็นแนวยาว ตามลำห้วยและถนนที่ตัดเข้าหมู่บ้าน ซึ่งมียาวประมาณ 2 กิโลเมตร ทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นป่าชุมชนและภูเขาสูง

ทิศเหนือ	มีอาณาเขตติดต่อกับ	ตำบลท่าจำปีและตำบลบ้านใหม่ อ.เมือง จ.พะเยา
ทิศใต้	มีอาณาเขตติดต่อกับ	บ้านด้ากลาง หมู่ 8 อ.เมือง จ.พะเยา
ทิศตะวันออก	มีอาณาเขตติดต่อกับ	บ้านด้ากลาง หมู่ 8 อ.เมือง จ.พะเยา
ทิศตะวันตก	มีอาณาเขตติดต่อกับ	อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

² แผนที่แสดงที่ตั้งและแผนที่แสดงแนวเขตป่าชุมชนบ้านด้าโน หน้า 35-36

ป่าชุมชนบ้านคำในอยู่ทางทิศตะวันตกของกว๊านพะเยาเป็นป่าต้นน้ำของลำห้วยหลักสายหนึ่งที่ไหลลงสู่กว๊านพะเยา สภาพดินเป็นดินลูกรังผสมหิน โดยเฉพาะยอดเขาส่วนบริเวณหุบเขามีดินสีดำนุ่มไปด้วยแร่ธาตุและหินมีลักษณะเป็นกรวดหรือหินปนทรายสภาพป่าอุดมสมบูรณ์เป็นป่าฝืนเดียวกันหมด เป็นป่าต้นน้ำลำธารที่สำคัญของห้วยหลายสายที่ไหลลงสู่กว๊านพะเยา ชนิดพืช มีป่าประเภทต่างๆ ขึ้นปนกันได้แก่ ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบชื้นและป่าเต็งรัง พันธุ์ไม้สำคัญในป่า เช่น ไม้สัก เสลา อินทนิล ตะเคียนหิน ตะเคียนทอง กะบก บุนนาค เต็งรัง เหียง พลวง ไม้กอกชนิดต่าง ๆ และไผ่เป็นต้น สัตว์ป่า ประกอบด้วย กวาง เก้ง หมูป่า กระต่าย อีเห็น ชะมด บ่าง ลิง เสือและนกนานาชนิด

ลักษณะภูมิอากาศชุมชนบ้านคำในตั้งอยู่ในหุบเขาฝั่งน้ำตอนกลางหรือคนในท้องถิ่นเรียกว่า คอยหนอก (ลักษณะระหว่างคอกับหลังวัวเรียกว่าหนอก) ภาษาทางราชการเรียกว่า คอยหลวง สภาพอากาศค่อนข้างเย็นตลอดปี แต่จะหนาวมากในฤดูหนาวโดยทั่วไปมี 3 ฤดู คือ ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูฝน

4.1.3 สภาพป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์

ลักษณะของป่าชุมชนบ้านคำในได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 1) ป่าอนุรักษ์ สภาพป่าอนุรักษ์บ้านคำในมีเนื้อที่ประมาณ 2,000 ไร่ มีต้นไม้ที่ขึ้นตามสภาพป่าดังนี้ คือ ไม้ตะเคียน ไม้ยาง ไม้ประดู่ ไม้ยม ไม้ยมหิน ไม้จุ่มป่าไม้เต็ง ไม้รัง ไม้บุนนาค ไม้กระพ่อน ไม้มะม่วงป่า ไม้แงะ ไม้เป่า ไม้คอกแก้ว ไม้มอง ไม้จุ่น ไม้เปี้ย ไม้เบา ไม้แหน ไม้ปูดัน ไม้ชัน ไม้แฟน ไม้มะกอก ไม้มะไฟ ไม้มะจามป้อม ไม้มะระ ไม้กระบก ไม้เม้า ไม้ฮัก ไม้เมียด ไม้ตีนนก ไม้เต้า ไม้ดีหมี ไม้ไผ่ ต้นกล้วย ป่า ฯลฯ 2) ป่าใช้สอย คือ ป่าที่ชาวบ้านสามารถใช้เป็นแหล่งผลิตไม้ ไม้ฝืน อาหาร ชันยาง น้ำมันสมุนไพรและพืชอาหารสัตว์ และการนำเอาผลผลิตจากป่าใช้สอยลงมา แต่ก็มีข้อจำกัดตามที่ได้ตั้งกฎระเบียบขึ้นมารวมกันสภาพป่าใช้สอยบ้านคำในมีเนื้อที่ประมาณ 1,000 ไร่ ประกอบด้วยต้นไม้ที่ขึ้นตามสภาพของป่าดังนี้คือ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้กระบก ไม้ตะแบก ไม้ประดู่ ไม้มะกอก ไม้ไผ่ ฯลฯ

การใช้ประโยชน์จากป่าในเรื่องการทำมาหากิน เช่น หน่อ ไม้ เห็ดต่างๆ ผักและผลไม้นำมาประกอบอาหาร การทำยาสมุนไพรรักษาคนป่วย การหารายได้เสริมจากการนำของป่าออกขาย ทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่ในป่าชุมชนที่น่าสนใจ ป่าชุมชนของบ้านคำ มีสิ่งดึงดูดใจและทำให้อยากเข้าไปศึกษาหลายๆ อย่างด้วยกัน ดังนี้ 1) น้ำตกห้วยขุนคำ 2) ห้วยแม่คำ 3) ต้นไม้หลากหลายชนิด 4) สมุนไพร เช่น ฮ้อสะพายควาย ดีหมี พลังช้างเผือก มะเขือเครือ บุก สาบเสือ จะง่านแดง บอระเพ็ด ฯลฯ 5) สัตว์ป่า เช่น เก้ง หมี วอก ลิง แม่น บ่างอ้น ตุ่น กระรอก หมูป่า เป็นต้น และที่สำคัญประโยชน์ที่ได้รับจากป่าคือ น้ำที่ใช้เพื่อการเกษตร ผลิตประปาหมู่บ้าน

4.1.4 สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม

ชุมชนบ้านด้าในส่วนใหญ่ทำการเกษตรมีการทำนา เป็นอาชีพหลักการทำไร่ ทำสวน เพื่อปลูกข้าวโพด จิง ถั่วเหลือง ถั่วเขียว การเลี้ยงวัว เลี้ยงปลาในบ่อและการหาของป่าเป็นอาชีพเสริม มีบ้านเรือนทั้งหมด 201 หลังคาเรือน ประชากรในพื้นที่ มีจำนวนประชากร 714 คน ชาย 328 คน หญิง 386 คน ลักษณะผังของหมู่บ้าน จะสร้างบ้านเรือนขนานไปกับถนนมีวัดและโรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่เนื่องจากหมู่บ้านมีความยาวมากทำให้ต้องแบ่งอาณาเขตเพื่อสะดวกต่อการปกครอง ปัจจุบันได้แบ่งหมู่บ้านเป็น 3 ส่วนที่เรียกว่า บ้านแพะเหนือ บ้านแพะใต้ และบ้านด้าใน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา มีภูมิฐานะเป็นชนในท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนในชุมชนส่วนใหญ่ดำรงอาชีพอย่างเรียบง่าย การประกอบอาชีพหลักคือทำการเกษตรที่อยู่กับไร่นา สวน มีรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ตลอดทั้งปี ดังรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4.1 รายได้จากผลผลิตทางการเกษตร ของบ้านด้าใน ประจำปี 2544

ที่	รายการ	จำนวนเงิน	ร้อยละ	หมายเหตุ
1	ข้าวโพด	3,300,000	65	
2	ข้าว	500,000	10	
3	จิง	300,000	6	
4	ฟักทอง	300,000	6	
5	หน่อไม้	250,000	5	
6	ข้าวบาร์เล่	200,000	4	
7	ถั่วลิสง	100,000	2	
8	เห็ด (แพะ)	50,000	1	
9	อื่นๆ	50,000	1	
	รวม	5,050,000	100	

ที่มา: คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านด้าในรวบรวม 2544

รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตจะได้รับปีละ 2 – 3 ครั้ง ผลผลิตที่ได้จำนวนน้อยจะอยู่ในช่วงฤดูแล้ง นอกจากนั้นชุมชนยังมีรายได้จากการเก็บค่าน้ำประปาอีกปีละประมาณ 63,000 บาทจากรายได้ที่ชุมชนได้รับทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นเรื่อยๆ มีโอกาสได้รับการ

ศึกษาสูงขึ้น ผลมาจากการรักษาป่าทำให้มีน้ำใช้ทางการเกษตร ตลอดทั้งปี และคนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าในด้านอาหารที่ได้จากป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ไข่มดแดง ผึ้ง และผักต่างๆ ในป่ามีสมุนไพรรักษาโรคหลายชนิด มีน้ำตกขุนต้าเป็นสถานที่พักผ่อนหมู่บ้านได้รับประโยชน์จากแม่น้ำขุนต้าโดยใช้ทำประปาภูเขาทำให้มีน้ำใช้อย่างพอเพียงตลอดทั้งปี ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ทำให้มีต้นไม้ใหญ่หลายชนิดอยู่คู่กับป่าสงวนผลดีไม่ทำให้เกิดน้ำท่วม

องค์กรชาวบ้านกับแผนการจัดการป่าชุมชน จุดเริ่มต้นของขบวนการรักษาป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาคือบ้านต้าใน ตำบลต้า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยาได้คัดค้านการสัมปทานป่าประมาณปี พ.ศ. 2517 กลุ่มชาวบ้านต้าในได้ร่วมกันต่อสู้คัดค้านการสัมปทานไม้ และผลักดันไม่ให้บริษัทสัมปทานเข้ามาตัดไม้บริเวณป่าขุนน้ำแม่ต้าที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดในบรรดาป่าชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำกว๊านพะเยา

ในปี 2529 กลุ่มชาวบ้านตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ก็ได้จุดประกายการพิทักษ์ป่าต้นน้ำโดยการนำของท่านพระครู มนัส นทีพิทักษ์ ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ซึ่งเป็นกลุ่มหนุ่มสาวในนามของ"กลุ่มฮักป่าศรีถ้อย" คัดค้านการสัมปทานทำไม้ของบริษัทเชียงรายทำไม้ จำกัด ซึ่งได้รับสัมปทานในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ส้าน แม่ใจครอบคลุมพื้นที่ ประมาณ 1,170 ตารางกิโลเมตร หรือ 731,250 ไร่ ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าว อยู่ในเขตอุทยานดอยหลวง โดยที่ป่าตำบลศรีถ้อยเป็นป่าแปลงที่ 10 เป็นป่าต้นน้ำของ อำเภอแม่ใจ การคัดค้านกินเวลาเกือบ 3 ปี มีกระแสคัดค้านที่รุนแรงที่สุด เนื่องจากทางบริษัทจะเข้าไปทำไม้ให้ได้ กลุ่มชาวบ้านไปตั้งด่านสกัดการลำเลียงไม้ และความพยายามของ ชาวบ้านก็เป็นผล เมื่อรัฐบาลประกาศปิดป่าในปี 2531 การรักษาป่าต้นน้ำอึ้งยังไม่ขยาย ตัวเนื่องจากเศรษฐกิจ ความต้องการใช้เงินสูงทำให้ชาวบ้านบางส่วนเข้าไปบุกเบิกป่าทั้งการลักลอบตัดไม้ขาย

วิกฤตแล้งเมื่อปี 2535 - 2536 ส่งผลให้หน้าข้าวและพืชผลเสียหายอย่างหนักชาวบ้านหาสาเหตุของปัญหาได้คำตอบว่า น้ำหายเพราะป่าหมดโครงการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนได้จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาระหว่างกลุ่มน้ำและกำหนดกิจกรรมการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เริ่มตั้งสำรวจสภาพป่าต้นน้ำ กำหนดขอบเขตที่จะอนุรักษ์ พื้นที่ป่าใช้สอย กำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์และดูแลรักษา จากประสบการณ์ของชาวบ้านต้าใน และกลุ่มฮักป่าศรีถ้อยขยายเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำในหลายลำห้วย ปัจจุบัน

คณะกรรมการรักษาป่าแต่ละลำห้วยได้มีการรวมตัวกันเป็น ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา เพื่อร่วมกันรักษาป่าต้นน้ำให้เข้มแข็งมากขึ้น โครงสร้างคณะกรรมการป่าชุมชนการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการจัดการป่า มีที่ปรึกษา 9 คน คณะกรรมการ 11 คน คณะกรรมการมีหน้าที่ในการพิจารณาอนุญาตการใช้ไม้ของชุมชน

4.2 ผลการศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านตำโน

4.2.1 ข้อมูลพื้นฐานบ้านตำโน

ผลการศึกษาพบว่า บ้านตำโน หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านตำ อำเภอมือง จังหวัดพะเยาที่จัดการป่าด้วยชุมชนเอง จากข้อมูลพื้นฐานของประชากรที่เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน และที่ปรึกษาคณะกรรมการ จำนวน 33 คน สรุปได้ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างบ้านตำโน

จำแนกตาม	รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
เพศ	ชาย	27	82	
	หญิง	6	18	
อายุ	ต่ำกว่า 30 ปี	1	3	
	31 – 40 ปี	22	67	
	41 – 50 ปี	7	21	
	51 – 60 ปี	1	3	
	61 ปีขึ้นไป	2	6	
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษาปีที่ 4	19	58	
	ประถมศึกษาปีที่ 6	11	33	
	มัธยมตอนต้น	1	3	
	มัธยมตอนปลาย	2	6	
อาชีพหลัก	ทำนา ทำไร่	27	82	
	รับจ้าง	5	15	
	รับราชการ	-	-	
	ทำงานเอกชน/อาชีพส่วนตัว	-	-	
	อื่นๆ (ข้าราชการเกษียณอายุ)	1	3	
อาชีพรอง	สวนผัก สวนผลไม้	18	55	
	ค้าขาย	4	12	
	เลี้ยงสัตว์	10	30	
	รับจ้าง	1	3	

จำแนกตาม	รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	ต่ำกว่า 1,000 บาท	13	39	
	1,001 – 2,000 บาท	15	46	
	2,001 – 3,000 บาท	-	-	
	3,001 – 4,000 บาท	4	12	
	มากกว่า 4,000 บาท	1	3	
ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน	ตั้งแต่เกิด	22	67	
	มากกว่า 10 ปี	3	9	
	ไม่เกิน 10 ปี	8	24	
ที่ดินทำกิน	1 - 5 ไร่	13	40	
	6 - 10 ไร่	9	27	
	11 - 20 ไร่	5	15	
	21 - 30 ไร่	4	12	
	เกิน 30 ไร่	2	6	
เอกสารสิทธิ	นส.2 นส.3 นส.3 ก	-	-	
	สปก. สทก.	23	70	
	โฉนด	10	30	

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง คือเป็นชาย ร้อยละ 82 เป็นหญิงเพียงร้อยละ 18 กลุ่มอายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 31- 40 ปี ในร้อยละ 67 รองลงมาอยู่ระหว่าง 41 –50 ปี มีร้อยละ 21 ส่วนระดับการศึกษาประชากรมากกว่าครึ่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 รองลงมาจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีร้อยละ 58 และ 33 ตามลำดับน่าสังเกตว่าผู้จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายมีจำนวน 1- 2 คนและไม่มีผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี

อาชีพหลักพบว่าส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ในร้อยละ 82 รองลงมามีรับจ้างเล็กน้อยเพียงร้อยละ 15 และมีข้าราชการบำนาญที่เข้ามาร่วมเป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการ 1 คน อาชีพรองกระจายอยู่ในหลายอาชีพ ได้แก่ การทำสวนผลไม้ ทำสวนผักมีร้อยละ 55 เลี้ยงสัตว์มีร้อยละ 30 ส่วนอาชีพค้าขายและรับจ้างมีเพียงร้อยละ 12 และ 3 ตามลำดับ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 1,001 – 2,000 บาท ซึ่งมีถึงร้อยละ 46 รองลงมามีรายได้ต่ำกว่า 1,000 บาท

คิดเป็นร้อยละ 39 ส่วนรายได้ที่มากกว่า 3,001 – 4,000 บาท มีร้อยละ 12 รายได้ที่มากกว่า 4,000 บาทมีเพียงร้อยละ 3

ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 67 อยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เกิด ประชากรที่อยู่ในชุมชนเกิน 10 ปีมีร้อยละ 9 ในขณะที่เดียวกัน ประชากรที่อยู่ในชุมชนไม่เกิน 10 ปีมีร้อยละ 24 ส่วนเรื่องที่ดินทำกิน ประชากรส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินอยู่ระหว่าง 1 – 10 ไร่คือร้อยละ 67 และมีที่ดินระหว่าง 11-20 ไร่ ร้อยละ 15 ในขณะที่เดียวกันมีผู้ที่มีที่ดินทำกินมากกว่า 21- 30 ไร่ มีร้อยละ 12 และประชากรร้อยละ 6 มีที่ดินทำกินเกิน 30 ไร่ สำหรับการมีเอกสารสิทธิของประชากร ส่วนใหญ่อยู่ระหว่างดำเนินการถึง ร้อยละ 70 คือมีเอกสารสิทธิเป็น สปก. สทก. ส่วนประชากรที่มีเอกสารสิทธิเป็น โฉนด มีร้อยละ 30 แสดงให้เห็นถึงสิทธิในการครอบครองที่ดินตามเอกสารสิทธิน่าจะได้นำมาตั้งแนวในอดีต เพราะกลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่เกิดและที่ดินทำกินก็มีขนาดเล็กไม่เกิน 10 ไร่ ซึ่งมีถึงร้อยละ 67

4.2.2 รูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านตำโน

จากการสนทนากลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชนและผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษาและหมู่บ้านใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบจากสภาพพื้นที่ป่าลดลง ดินเสื่อมคุณภาพ และปริมาณน้ำลดลง ซึ่งมีผลกระทบต่อทรัพยากร ป่าไม้ ดิน น้ำ สัตว์และวิถีชีวิตของคนในชุมชนพอสรุปได้ ดังนี้

บ้านตำโน ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 9 ตำบลตำ อำเภอมือง จังหวัดพะเยา มีลักษณะเป็นหมู่บ้านกลางหุบเขาล้อมรอบด้วยห้วยน้ำลำธารหลายสาขา จึงมีการปลูกพืชการเกษตรหมุนเวียนได้ตลอดปี ประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้จากการเกษตร ประชากรเป็นชาวพื้นเมือง นับถือศาสนาพุทธมีประเพณีวัฒนธรรมแบบชาวไทยล้านนา ส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดลำปาง ในชุมชนมี วัด โรงเรียน มีไฟฟ้าและประปาภูเขา ทำให้หมู่บ้านมีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี

การจัดการป่าชุมชนบ้านตำโน ชาวบ้านมีรูปแบบการจัดการ โดยการตั้งกฎระเบียบของหมู่บ้านขึ้นเพื่อใช้ในการควบคุมการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนเอง ซึ่งได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้ เทคนิคการจัดการต่างๆ จากองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือ ผลการศึกษาตามข้อมูลที่ใช้แบบสัมภาษณ์คณะกรรมการป่าชุมชนและผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านตำโน ได้ร่วมกันจัดทำโมเดลที่แสดงให้เห็นการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนไว้เป็น 2 ประเภทประกอบด้วยพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าใช้ จำนวน 3,000 ไร่ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ไว้อยู่ทางทิศตะวันตก ประมาณ 2,000 ไร่ พื้นที่ป่าใช้สอยอยู่ทางทิศเหนือ ประมาณ 1,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 67: 33 และทางทิศใต้ เป็นพื้นที่ทำกินของหมู่บ้าน

คำ ท้าวล่า ประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านตำโน ได้ยกตัวอย่างการจัดแนวเขตป่าอนุรักษ์ว่าชุมชนได้ใช้คำช่วยเป็นการแบ่งเขตพื้นที่โดยใช้สีแดงในการทำเครื่องหมายแสดงแนวเขต

ตามต้นไม้ แต่ก็ยังมีคนนอกพื้นที่ไม่รู้กฎระเบียบของชุมชนพยายามลักลอบตัดไม้ในเขตป่าอนุรักษ์ของชุมชน แม้ว่าทางคณะกรรมการป่าชุมชนจะเพิ่มโทษหรือเพิ่มค่าปรับ

การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนบ้านด้าในมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการรักษาพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งต้นน้ำและเพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อสนองการใช้ประโยชน์ตามวิถีชีวิตคนในชุมชนให้สืบต่อกันมาอย่างยั่งยืน มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนไว้อย่างชัดเจน สำหรับการแบ่งสัดส่วนพื้นที่ป่าอนุรักษ์กับป่าใช้สอยได้มีการอนุรักษ์มากกว่าการใช้สอย

การกำหนด กฎระเบียบ ข้อบังคับ คณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านได้กำหนดกฎระเบียบป่าชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ปรับปรุงมาเรื่อยๆ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการป่าชุมชนทุกปี ประกอบกับคนในชุมชนมีจำนวนเพิ่มขึ้น ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยียิ่งสูงขึ้น การใช้ประโยชน์จากป่าก็หาวิธีที่สะดวกมาใช้ เช่น เลื่อยไฟฟ้าใช้กระแสไฟฟ้าขอรต์ปลาจะสังเกตเห็นว่าคนในชุมชนและนอกชุมชนละเมิดกฎระเบียบกันอยู่คณะกรรมการได้แก้ปัญหาโดยเพิ่มรายละเอียดในกฎระเบียบ และเพิ่มค่าปรับให้สูงขึ้น ตามรายละเอียด ดังนี้

1) ชาวบ้านได้ร่วมมือกันทำแนวเขตรอบพื้นที่ป่าซึ่งถือเป็นแนวเขตป่าที่ชุมชนต้องการที่จะจัดการ การกำหนดพื้นที่ป่าเพื่อจัดการตามวัตถุประสงค์การใช้ประโยชน์ชุมชนบ้านด้าในได้แบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ภายในขอบเขตป่าชุมชนจัดการออกเป็นสองส่วนได้แก่พื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นพื้นที่ชุมชนจัดการเพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำถือเป็นวัตถุประสงค์หลัก แต่สามารถเข้าไปเก็บหาของป่า ยกเว้น การตัดไม้ มีเนื้อที่ประมาณ 2,000 ไร่ พื้นที่ป่าใช้สอยเป็นพื้นที่ชุมชนสามารถตัดไม้มาใช้ในการสร้างบ้านและเก็บหาของป่าได้ มีเนื้อที่ประมาณ 1,000 ไร่

2) การกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านด้าใน ชุมชนได้สร้างข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในรูปของกฎระเบียบของหมู่บ้านไว้ 2 ประเภท ดังนี้

ก. พื้นที่ป่าอนุรักษ์

- (1) ห้ามตัดไม้และทำไร่ในเขตป่าอนุรักษ์บริเวณป่าต้นน้ำโดยเด็ดขาด
- (2) ห้ามล่าสัตว์ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์
- (3) ห้ามนำกระแสไฟฟ้ามาจับปลาตลอดลำห้วยแม่ด้า
- (4) ห้ามทิ้งขยะมูลฝอย ซากสัตว์ลงในที่สาธารณะและแม่น้ำลำคลองในเขตป่าอนุรักษ์

มีบทกำหนดบทลงโทษไว้ว่า ถ้ามีใครฝ่าฝืนกฎระเบียบจะทำการปรับเป็นเงินจำนวน 3,000 – 5,000 บาท ผู้แจ้งเบาะแสจะได้รับค่าตอบแทนร้อยละ 50 เงินที่ได้นำไปพัฒนาหมู่บ้าน ผู้ที่กระทำผิดเกินสามครั้งปรับเป็นเงิน 5,000 บาท พร้อมตัดออกจากการเป็นสมาชิกสภาปณกิจ

สงเคราะห์หมู่บ้านเป็นเวลา 10 ปี ถ้าผู้กระทำความผิดไม่ยินยอมผู้ใหญ่บ้านจะนำตัวส่งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองดำเนินคดีต่อไป

ข. พื้นที่เขตป่าใช้สอย

- (1) ถ้าชาวบ้านต้องการนำไม้มาสร้างบ้านหรือใช้สอยต่างๆ ให้แจ้งคณะกรรมการเพื่อขออนุญาตและต้องผ่านการเห็นชอบก่อนทุกครั้ง
- (2) ห้ามนำไม้ออกจากหมู่บ้าน
- (3) ห้ามแผ้วถางป่าเพื่อทำประโยชน์ เช่น ทำสวน ทำไร่ นอกจากที่มีอยู่ในปัจจุบัน
- (4) ห้ามนำไม้ไปเผาถ่านขาย
- (5) ห้ามกระทำการใดๆ เพื่อให้ต้นไม้ตายเพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจ
- (6) ไม้ที่จะให้ทำฟืนให้เก็บแต่ไม้แห้งเท่านั้น

พ่อครูประเชษฐ พรหมมิ ที่ปรึกษาอาวุโส ซึ่งเป็นข้าราชการเกษียณอายุวัย 70 ปีที่ดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการป่าชุมชน เสนอแนวคิดว่าได้มีการจัดการกันโดยอาศัยกฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนดกันขึ้นเพื่อใช้ควบคุมดูแลผู้ที่ฝ่าฝืน ปัจจุบันผู้ที่ฝ่าฝืนในชุมชนไม่ค่อยมี แต่คนนอกชุมชนที่ไม่รู้จักกฎระเบียบของหมู่บ้านมีบ้าง เมื่อคณะกรรมการป่าชุมชนเข้าไปตรวจพบก็มีการตักเตือน พ่อครูประเชษฐ พรหมมิ ได้กล่าวต่อไปถึงปัญหาการขาดเงินทุนที่จะมาสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ให้คนนอกชุมชนได้รับทราบกฎระเบียบและข้อมูลเกี่ยวกับป่าคณะกรรมการป่าชุมชน ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในด้านการจัดการที่ถูกต้องและยังขาดเงินทุนสำหรับเป็นค่าพาหนะเดินทางไปศึกษาดูงาน เกี่ยวกับวิธีการจัดการจากที่อื่นที่เขาปฏิบัติแล้วได้ผลเป็นที่น่าพอใจเช่น ที่จังหวัดน่านและค่าใช้จ่ายอีกอย่างคือใช้เป็นค่าตอบแทนให้กับคณะกรรมการที่เข้าไปตรวจป่าซึ่งใช้เวลาเป็นวันๆ ทำให้เขาขาดการทำมาหากินคณะกรรมการป่าชุมชนบางคนมีใจรักแต่ก็ต้องทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว โดยที่คณะกรรมการป่าชุมชนได้กำหนดการตรวจสภาพป่ากันปีละ 3 - 4 ครั้งต่อปี แต่ค่าความเสี่ยงหรือประกันความปลอดภัยหรืออันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นในขณะที่เราเข้าไปตรวจป่ายังไม่ได้กำหนดกันไว้

มัลลิกา ท้าวการ กรรมการป่าชุมชน ตำแหน่งประชาสัมพันธ์เล่าให้ฟังว่าในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของชุมชน มีระเบียบว่าไม่อนุญาตให้ใช้ไม้ฟืนจากไม้แห้งที่ตายแล้ว เนื่องจากมีบางคนไปทำให้ต้นไม้แห้งและตายเพื่อหวังผลประโยชน์อย่างอื่น แต่อนุญาตให้ไปใช้ในพื้นที่ป่าใช้สอย ส่วนการเก็บของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ สมุนไพร อนุญาตได้แต่จะต้องรู้จักวิธีการเก็บมาเป็นอาหารหรือเป็นยารักษาโรคได้เท่าที่จำเป็น ถ้าสมาชิกในชุมชนคนใดที่ต้องการไม้ไปก่อสร้าง ที่อยู่อาศัยให้ไปขออนุญาตผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งประธานคณะกรรมการป่าชุมชนจัดประชุมเพื่อ

พิจารณาอนุญาตให้ใช้ไม้ดังกล่าวว่าอยู่ในภาวะเบียบของป่าชุมชนหรือไม่และยังเสนอแนวคิดเพิ่มเติมว่าให้มีการประชาสัมพันธ์ถึงความเสียหายของป่าที่ถูกทำลายและให้รับรู้ถึงประโยชน์ของป่าอยู่เสมอ แต่ที่ผ่านมามคนนอกชุมชนไม่รู้กฎระเบียบในการรักษาป่าถ้าชุมชนอื่นมีการจัดการป่าในลักษณะเดียวกันคงลดปัญหาไปได้บ้าง อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาก็เป็นการฝ่าฝืนที่ไม่ค่อยรุนแรงคณะกรรมการช่วยกันชี้แจงกฎระเบียบให้รับทราบและตักเตือนกันไปเท่านั้นเอง

สรุปได้ว่า การกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชนได้ยึดถือตามจารีตประเพณีที่มีอยู่เดิมที่มีเป้าหมายในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เพื่อใช้ในการเกษตร หรือให้มีการใช้ประโยชน์จากไม้ใช้สอยที่จำเป็นเพื่อการยังชีพเฉพาะในชุมชนเท่านั้น ดังนั้น ชาวบ้านทุกคนต้องช่วยกันดูแล จากการแต่งตั้งตัวแทนเข้ามาบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มีหน้าที่ในการออกกฎระเบียบมาควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าดังกล่าวตามแนวเขตพื้นที่ป่าที่ได้กำหนดไว้ การสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ เข้ามาเสริมแสดงให้เห็นถึงพลังของชาวบ้านที่ต้องการรักษาระบบนิเวศป่าเอาไว้ภายใต้กฎกติกาที่เกิดจากการตกลงของชุมชนเอง

การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ จากป่าชุมชนคณะกรรมการป่าชุมชนช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่า เมื่อชุมชนมีความตระหนักแล้วสภาพป่าจะคงความอุดมสมบูรณ์ การดูแลรักษาโดยปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันได้วางแผนจัดกิจกรรมการปลูกป่าในวันสำคัญๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันเข้าพรรษา ฯลฯ สำหรับกิจกรรมที่ชุมชนได้ปรับใช้จากพิธีกรรมทางศาสนามาดูแลรักษาป่าชุมชนคือพิธีการบวชป่า ซึ่งจัดขึ้นทุกปี โดยการให้ทุกคนมีส่วนร่วมและรับรู้มากที่สุด เช่น ได้ทำการประชาสัมพันธ์และเชิญชวน เด็ก เยาวชนและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองได้แก่ เจ้าหน้าที่ ป่าไม้อำเภอ ป่าไม้จังหวัด ตลอดจนนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด องค์กรเอกชน บริษัทห้างร้าน เข้าร่วมพิธีบวชป่าโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานในพิธีสำหรับกิจกรรมของชุมชนจะให้นักเรียน เยาวชนในหมู่บ้านเข้าร่วมกิจกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชนได้แก่พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำซึ่งชาวบ้านถือว่าน้ำเป็นแหล่งชีวิตที่ได้จากป่า

ตรง ท้าวล่า ได้เล่าให้ฟังว่าทุกๆ ปีคณะกรรมการป่าชุมชนจะมีแผนการอบรมให้ความรู้กับสมาชิกในชุมชน ในฐานะที่เขาเป็นผู้ใหญ่บ้านจะทำหน้าที่ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ (อุทยานน้ำตกจำปาทอง) มาให้ความรู้เกี่ยวกับการทำแนวกันไฟป่า วิธีการเก็บหาของป่าให้ถูกวิธี เช่น การหาน้ำผึ้ง การหาไข่มดแดงไม่ให้โค่นต้นไม้ลงมาทั้งต้น เพื่อเอาไข่มดแดง หรือน้ำผึ้งมาเป็นอาหาร

ตัวสถิติ อดลักษณ์ ทำหน้าที่เป็นเลขานุการคณะกรรมการป่าชุมชน แจ้งว่าทุกๆ 4 เดือนคณะกรรมการป่าชุมชนจะร่วมกันสำรวจสภาพพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และทุกๆ 6 เดือน โดยการสำรวจสภาพพื้นที่ป่าใช้สอย เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประชุมร่วมกันปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่อไป หน้าที่ในการ

บำรุงรักษาป่าชุมชน คณะกรรมการหลายคนให้ความเห็นว่า ควรเป็นหน้าที่ของชาวบ้านทุกคนในชุมชน เนื่องจากทุกคนได้รับประโยชน์จากป่ากันทุกคน โดยเฉพา น้ำประปาจากภูเขาที่สามารถใช้ได้ทั้งอุปโภคและบริโภคและที่สำคัญใช้ในการเกษตร ซึ่งทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านหลายครอบครัวดีขึ้นจากรายได้ของผลผลิตทางการเกษตรแต่ละปี

การดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโดยรวมแล้วพบว่า ชุมชนเข้มแข็งมากได้ดำเนินการกันเอง ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาโดยชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา ส่วนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของรัฐในเขตพื้นที่ได้เข้ามาช่วยเหลือน้อยมากประเด็นที่เข้ามาช่วยเหลือคือให้ความรู้ในเรื่องการป้องกันและการบำรุงรักษาสภาพป่า ส่วนการสำรวจตรวจติดตามสภาพพื้นที่ป่าชุมชนเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการป่าชุมชน ทั้งนี้เพื่อดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชนคือ เพื่อให้ชุมชนรู้จักหวงแหนรักษาสภาพป่าที่ยังคงอยู่ให้สมบูรณ์มากขึ้น ตลอดจนป้องกันการบุกรุกทำลายป่าและควบคุมไฟป่า ส่งเสริมการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรป่าที่เสื่อมโทรมให้อุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม ขณะเดียวกันเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์เพื่อให้ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นและที่สำคัญเพื่อให้มีน้ำกิน น้ำใช้และใช้ในในการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวนในชุมชนได้ตลอดปี บุญธรรมพรหมมี คณะกรรมการป่าชุมชนได้กล่าวเสริมอีกว่า เพื่อเป็นแหล่งอาหาร แหล่งหาสมุนไพร รักษาโรค เพื่อให้มีอากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น นอกจากนี้สร้อย จักไม้ ตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันนี้ชุมชนได้จัดให้ป่าชุมชนเป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติ¹ สำหรับ นักเรียน และเยาวชนทั่วไป ในชุมชนและนอกชุมชนรวมถึงบุคคลต่างๆ ไปที่สนใจเข้าไปศึกษา โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชนร่วมให้คำชี้แจงให้ทราบเพื่อเสริมสร้างแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าไม้โดยชุมชนใช้สมุดเยี่ยมให้ผู้ที่เข้าไปศึกษาแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการจัดการเป็นหลักฐาน ในการใช้ประจุมร่วมกัน

ในการฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธารและการจัดให้มีทั้งป่าอนุรักษ์และป่าไม้ใช้สอยประจำหมู่บ้านนั้น เพื่อสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของต้นไม้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ ถ้าเราช่วยกันรักษาป่าจะให้ชีวิตและรายได้แก่เรา โดยไม่ต้องไปทำงานที่อื่นอยากให้ทุกคนทำตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและพระราชดำริของสมเด็จพระบรมราชินีนาถในเรื่องการรักษาดูแลป่าที่ทรงประทานให้แนวความคิดไว้

สมศักดิ์ ดวงจิตร คณะกรรมการป่าชุมชนกล่าวว่าวัตถุประสงค์การจัดการป่าชุมชนอีกอย่างคือ การจัดแนวเขตป่าอนุรักษ์ให้ชัดเจนเพื่อเป็นการสร้างแนวกันชนระหว่างป่าธรรมชาติกับ

¹ แสดงเส้นทางและภาพเยาวชนที่เข้ามาศึกษา แหล่งการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติบ้านด้าใน หน้า 53-54

พื้นที่จัดสรรทำกินของชาวบ้านได้ชัดเจน ไม่ให้บุกรุกป่าอนุรักษ์ ปัจจุบันคณะกรรมการใช้สีแดงทำเครื่องหมายตามต้นไม้เพื่อแสดงแนวเขต อย่างไรก็ตาม ในการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนของคณะกรรมการป่าชุมชน ได้ร่วมกันกำหนดจากลำห้วยเป็นแนวเขตหลัก

จากข้อคิดเห็นของคณะกรรมการป่าชุมชนในด้านการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านต้า ในพอสสรุปว่า ได้มีแผนการจัดกิจกรรมในการสงวนรักษาป่าชุมชนเป็นเขตต้นน้ำลำธารตามความเชื่อทางวัฒนธรรม จารีตประเพณี เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำของชุมชน การจัดกิจกรรมวันสำคัญ สังเกตได้จากหลักฐานภาพถ่ายในการทำกิจกรรมของชุมชน การดูแลรักษาจากชาวบ้านที่เป็นตัวแทนด้วยความสมัครใจในการที่จะร่วมรักษาป่ากันเองอย่างเสียสละกันจริงๆ ถึงแม้บางคนฐานะทางบ้านยากจนกล่าวได้ว่าไม่มีความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวถึงขั้นไม่มีบ้านอาศัยแต่ก็อาสาสมัครเข้ามาช่วยกันรักษาป่าชุมชนเอาไว้ กิจกรรมที่ปฏิบัติกันเสมอคือการทำแนวกันไฟป่า การสำรวจความเปลี่ยนแปลงของสภาพป่า การควบคุมวิธีการเก็บหาของป่าและเก็บข้อมูลเป็นหลักฐาน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

โครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการป่า จำนวนคณะกรรมการทั้งหมดในปีปัจจุบัน (2544) มีจำนวน 11 คน ซึ่งประกอบด้วยประกอบด้วย ประธาน 1 คน รองประธาน 2 คน กรรมการฝ่ายต่างๆ 6 คน เลขานุการ เจริญฤทธิ และประชาสัมพันธ์ตำแหน่งละ 1 คนและมีที่ปรึกษาคณะกรรมการอีกหลายคนและหลายหน่วยงานที่มีส่วนช่วยสนับสนุนอยู่ ซึ่งปรากฏตามหลักฐาน ดังนี้

คณะกรรมการป่าชุมชน

บ้านต้าใน (2545)

คณะกรรมการที่ปรึกษา

1. พระทอง อัครปัญญา	เจ้าอาวาสบ้านต้าใน
2. นายประเชิญ พรหมมิ	ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านต้าใน
3. นายชาย อ้อยหวาน	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
4. นายไพบูลย์ หาสิ่ง	กำนันตำบลบ้านต้า
5. นายตรง ท้าวล่า	ผู้ใหญ่บ้าน
6. นายอินจันทร์ กุลแสง	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
7. นายสร้อย จักไม้	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
8. นายอ้าย ชื่นใจ	ประชาคมหมู่บ้าน
9. นายอุดม นามบ้าน	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านต้าใน

คณะกรรมการป่าชุมชน

1. นายคำ ท้าวล่า	ประธานกรรมการ
2. นายส่ง ท้าวล่า	รองประธานกรรมการ
3. นายวิโรจน์ ใจเอื้อ	รองประธานกรรมการ
4. นายบุญธรรม พรหมมี	กรรมการและเหรัญญิก
5. นางมัลลิกา ท้าวการ	กรรมการและประชาสัมพันธ์
6. นายสุพล ท้าวล่า	กรรมการ
7. นายสมศักดิ์ ดวงจิตร	กรรมการ
8. นางสุคำ จันทวาท	กรรมการ
9. นางนาตยา ชื่นใจ	กรรมการ
10. นายประยูร ท้าวล่า	กรรมการ
11. นายสวัสดิ์ อคัลักษณ์	กรรมการและเลขานุการ

หน่วยงานที่ให้ความสนับสนุน

1. โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา
2. ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา

สำหรับขั้นตอนและวิธีการในการจัดการป่าชุมชนบ้านต้าในคณะกรรมการป่าชุมชน และที่ปรึกษาได้ร่วมกันให้รายละเอียด นอกจากนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนอยู่กับป่าได้โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แล้วผู้ใหญ่บ้านได้เรียกประชุมลูกบ้านเพื่อคัดเลือกและแต่งตั้งคณะกรรมการรักษาป่าเป็นผู้นำ ให้ทุกคนมีส่วนในการดูแลและจัดการป่าภายใต้กฎระเบียบที่ได้กำหนด กฎเกณฑ์ต่างๆ ร่วมกัน

หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน ทุกคนมาด้วยความสมัครใจ มีใจรักป่า รักธรรมชาติ โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ และที่สำคัญต้องเสียสละอย่างมากไม่มีการบังคับและมาช่วยกันแบบไม่จำกัดจำนวน เมื่อเข้ามาก็มีความรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับป่ามากขึ้นเพราะได้รับการอบรมและศึกษาดูงานตามที่ต่างๆ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชนอื่นๆ หลายประการสามารถนำมาปรับปรุงการจัดการของป่าชุมชนของตนเองได้และยังได้ความรู้ทางด้านการเกษตรจากที่อื่นเข้ามาปรับใช้ในชุมชน เช่น วิธีเพาะพันธุ์ วิธีการบำรุงรักษาดิน ถึงแม้ว่าทางเกษตรตำบลเข้ามาส่งเสริมให้อยู่เสมอแต่จะไม่ประสบผลสำเร็จเป็นส่วนมาก

การตรวจเยี่ยมโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอไม่ได้มาตรวจเยี่ยมและให้คำแนะนำใดๆ แต่จะมีเจ้าหน้าที่ป่าอนุรักษ์คอยหลวงเคยเข้ามาแนะนำเรื่องการปลูกป่ามาให้การแนะนำวิธีการรักษาต้นไม้หลังจากใช้ประโยชน์แล้ว ในปีแรกๆ

องค์กรอื่นที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือได้แก่องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) โดยโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้ให้ความรู้ในด้านการจัดการแก่ผู้นำชุมชน ให้โอกาสได้ไปอบรมสัมมนา ศึกษาดูงานเพื่อนำความรู้และประสบการณ์มาปรับปรุงและพัฒนาป่าชุมชนบ้านต้าใน และยังสนับสนุนช่วยเหลือให้มีกองทุนเพื่อการพัฒนาป่าชุมชนและสวัสดิการ เช่น เข้ามาส่งเสริมให้นำน้ำจากลำห้วยบนภูเขามาทำเป็นน้ำประปาใช้ในหมู่บ้าน จนชุมชนได้รับความสะดวกและมีน้ำบริโภค อุปโภคและใช้ในการเกษตรตลอดปี ทุนในการจัดการป่าชุมชน อีกประการหนึ่งคือ การสนับสนุนวัสดุในการทำป่า วัสดุทำโมเดลการแบ่งพื้นที่ป่า สื่อเอกสารแผ่นพับ ปฏิทินฤดูกาลที่ทำให้เราทราบถึงฤดูกาลที่ผลิตผลจากป่าที่ออกมาเพื่อใช้เป็นอาหาร เช่น ดอกอูน ดอกบุญนาค หน่อไม้ เห็ดชนิดต่างๆ ประเด็นสำคัญที่จะทำให้ป่าชุมชนได้รับการถ่ายทอดไปให้นักเรียนและเยาวชนให้มีความตระหนักในการอนุรักษ์ป่าคือ ได้ร่วมจัดทำเส้นทางเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ธรรมชาติจากป่าชุมชนให้กับคนในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามาศึกษาธรรมชาติและยังได้บริจาคเงินทุนเพื่อสร้างสาธารณประโยชน์ให้กับหมู่บ้าน เช่น สร้างห้องน้ำ ไว้สำหรับผู้มาร่วมพิชิตวชป่า และผู้เข้ามาศึกษาเส้นทางธรรมชาติ เป็นต้น

สร้อย จักไม้ สมาชิกสภาตำบล ได้ร่วมเสนอข้อคิดเห็นว่า ครั้งแรกชาวบ้านยังไม่เข้าใจการจัดการป่าชุมชนจึงเกิดความขัดแย้งกันบ้าง แต่ก็ไม่ค่อยได้แก้ไขอะไรให้เป็นจริงเป็นจังมากนัก ใช้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ โดยดูผลจากชุมชนใกล้เคียงที่เขาไม่ได้จัดการป่าอย่างเราน้ำในลำห้วยเขาจะแห้ง น้ำใช้ในการเกษตรก็ไม่มี แม้แต่น้ำบริโภคก็ยังไม่พอในฤดูแล้ง เมื่อชาวบ้านนำมาเปรียบเทียบก็เริ่มมีความตระหนักขึ้นมาบ้างและหันเข้ามาให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

การจัดการป่าชุมชนให้ยั่งยืนและใช้ประโยชน์ได้ถึงลูกหลานได้นั้น คณะกรรมการป่าชุมชน ทั้งหมดมีความคิดเห็นตรงกันว่า ควรจะส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมในพิธีกรรม ตามขนบธรรมเนียมประเพณีเช่น พิธีบวชป่า การเลี้ยงผีขุนน้ำ โดยเฉพาะนักเรียนและเยาวชนเพื่อเป็นการถ่ายทอดต่อไปอย่างต่อเนื่อง

ได้ข้อสรุปว่า โครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการป่า เดิมไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ใช้วิธีการจดจำซึ่งในปัจจุบันมีคณะกรรมการรักษาป่าจำนวน 11 คนที่มาจากความสมัครใจและยินดีเข้าร่วมดูแลรักษาป่าชุมชนโดยไม่มีวาระเป็นจำนวนปีในการเป็นคณะกรรมการซึ่งอาจจะเพิ่มหรือลดถ้าไม่สมัครใจเข้าร่วมทำกิจกรรม หรือเข้าร่วมการประชุมการออก

สำรวจสภาพพื้นที่ป่า ขณะเดียวกันคณะกรรมการที่เข้ามาดำเนินการจัดการป่ามีเป้าหมายเหมือนกัน คือต้องการฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธาร

ผลที่ได้รับจากการจัดการป่า คณะกรรมการป่าชุมชนได้รับผลจากการเข้ามาเป็นคณะกรรมการคือ ได้ความรู้จากการอบรมสัมมนาและประสบการณ์จากการศึกษาดูงานมาปรับใช้ในกิจกรรมของชุมชน ผลจากการศึกษาดูงานนอกสถานที่ยังได้พบเห็นการทำกรเกษตรของชุมชนอื่น ที่ได้ผลผลิตดี สามารถนำมาปรับใช้กับชุมชนในหมู่บ้านได้

การจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมาคณะกรรมการพบปัญหาและอุปสรรคคือขาดเงินทุนเพื่อเป็นสวัสดิการให้กับคณะกรรมการรักษาป่าที่เข้าไปตรวจสภาพป่าแต่ละครั้ง จากการสนทนาพูดคุยกับคณะกรรมการป่าชุมชน ถึงการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่หลังจากการจัดตั้งป่าชุมชน สรุปได้ว่าฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้นและเป็นที่น่ายินดีที่ชาวบ้านเลิกอาชีพตัดไม้ มาประกอบอาชีพทางการเกษตรแบบยั่งยืนแทนรายได้จากผลิตผลทางการเกษตรทำให้ฐานะในครอบครัวดีขึ้น ลูกๆ มีโอกาสได้เรียนหนังสือสูงขึ้น

พ่อครูประเชิญ พรหมมิ ที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน ได้แสดงให้เห็นประเด็นของการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนว่า เดิมชาวบ้านมีอาชีพตัดไม้เพื่อนำมาซื้อขายให้กับนายทุนท้องถิ่น เนื่องจากความยากจนประกอบกับเขาเห็นว่ารัฐบาลเองให้สัมปทานกับบริษัทเอกชนได้ แต่ชาวบ้านทำบ้างกลับถูกจับดำเนินคดี เพราะเขาไม่เข้าใจกฎหมาย ไม่เข้าใจวิธีการให้สัมปทานป่าไม้ ชาวบ้านเห็นว่าเป็นของหลวงใครๆ ก็สามารรมีสិทธิใช้ประโยชน์ได้ หลังจากมีผลกระทบจากการสัมปทานป่าไม้ การตัดไม้เพื่อแปรรูปกับชุมชนใกล้เคียง ผู้นำชุมชนก็รวมตัวกันขอป่ามารักษาตนเอง จากการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นมา

นายตา ชื่นใจ คณะกรรมการป่าชุมชนร่วมสนับสนุนเหตุผลของพ่อครูประเชิญ พรหมมิ ว่าชุมชนได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์พืชจากทางเกษตรตำบล รู้วิธีบำรุงรักษาหรือมีพันธุ์พืชดีๆ มาปลูก ทำให้รายได้ดีขึ้นกว่าการเลื่อยไม้ขาย ที่เสี่ยงต่อการจับกุมจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เปลี่ยนอาชีพมาทำการเกษตร คือการทำไร่ ทำสวน ที่ปลูกทั้งข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ปัจจุบันทำการเกษตรได้ทุกฤดูกาล

วิโรจน์ ใจเอื้อ ตำแหน่งรองประธานกรรมการป่าชุมชน อินจันทร์ กุลแสง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด้า และสุคำ จันทร์วาท ได้นั่งรวมกลุ่มแสดงความคิดเห็นร่วมกัน โดยได้เล่าให้ฟังอย่างละเอียดว่า สมัยก่อนที่ยังไม่ได้จัดตั้งป่าชุมชนสภาพป่าไม้ทรุดโทรมมากจากการสัมปทานป่าไม้ ชาวบ้านเดิมก็มีอาชีพตัดไม้ได้จากร่องรอยการตัดต้นไม้ เช่น สนป่า ไม้จ้วงที่ถูกตัดมาขายและใช้เป็นเชื้อไฟ สัตว์ป่าที่มีอยู่ เช่น ไก่ป่า หมูป่า กระต่าย เก้ง กวาง เริ่มลดลงไม่

ค่อยเห็นมากขึ้นน้ำตามลำห้วย ปัจจุบันหลังจากการจัดตั้งป่าชุมชน สภาพป่าในชุมชนได้กลับคืน สภาพเดิมที่อุดมสมบูรณ์ประมาณร้อยละ 90 คือจะมีต้นไม้มีจำนวนมากขึ้น สัตว์ป่าต่างๆ มาอาศัย ร่วมไม้ทำรัง พื้นดินชุ่มชื้น มีอาหารอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านมีอาชีพทางการเกษตร ไม่ตัดไม้มีน้ำใช้ใน ทางเกษตรตลอดปี มีน้ำอุปโภค บริโภค สะดวก สบาย ได้แก่ ประปาภูเขา

ข้อสังเกตความแตกต่างจากการจัดการป่าชุมชน โดยชุมชนบ้านต้าโน มีประเด็นสำคัญ ดังนี้ 1) การร่วมกันรักษาป่าชุมชนของสมาชิกในชุมชน เพราะพื้นที่ข้างเคียงเคยประสบปัญหาเกี่ยวกับภัยแล้งมาแล้วจึงหันมาร่วมกันอนุรักษ์อย่างจริงจัง 2) เกิดจากความสามัคคีของคนในชุมชนที่ให้ความร่วมมือร่วมใจกันเป็นอย่างดี ชุมชนมีความรู้เรื่องป่ามากขึ้นและคณะกรรมการป่าชุมชนเข้มแข็งขึ้น 3) เกิดจากหน่วยงานพัฒนาเอกชน โดยโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาที่มีส่วนร่วมในการให้ความรู้เกี่ยวกับป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ชาวบ้านเข้าใจดีขึ้นเกี่ยวกับการรักษาป่าชุมชน จึงไม่ทำลายป่าและทำลายธรรมชาติความแตกต่างที่สังเกตได้อีกอย่างคือป่าไม้สมบูรณ์ขึ้นและคงจะสมบูรณ์ตลอดไปถ้าได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนทุกคนอย่างจริงจัง

ทั้งนี้ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาไม่ได้รายงานไปให้ทางป่าไม้อำเภอรับทราบ เพราะว่าไม่ได้ทำเป็นทางการไม่ได้เก็บหลักฐานหรือสถิติใดๆ จนกระทั่งโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาเข้ามาให้ความสนับสนุนโดยให้ความรู้ ประชาสัมพันธ์ วิธีการจัดการป่าชุมชนบ้านต้าโน ได้แก่ การเข้าร่วมมาให้คำปรึกษาในการประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนการอบรม ตลอดจนการประสานงาน เผยแพร่ข้อมูลด้านการจัดการป่าชุมชนให้บุคคลภายนอกได้รู้จักและช่วยให้การบริจาคเงินเข้ากองทุน เช่น ปีที่แล้ว (2544) ได้รับเงินบริจาค จำนวน 50,000 บาท จากโครงการกระด้างเพื่อต้นไม้จากกรุงเทพมหานคร

ในขณะที่เดียวกันคณะกรรมการป่าชุมชน มีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานในเรื่องการจัดการป่าชุมชนอื่นๆ เพื่อนำความรู้มาปรับปรุงวิธีการจัดการและจัดเก็บข้อมูลไว้เป็นหลักฐานต่อไปพิธิ บวชป่า เป็นกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นทุกปี ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานในพิธี ถือว่าเป็นการประชาสัมพันธ์การทำงานให้กับผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาแหล่งการเรียนรู้ตามเส้นทางธรรมชาติทางคณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดแบ่งกรรมการเข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับป่า และมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันกับผู้เข้าศึกษา เช่น คุณสมบัติของต้นไม้บางอย่างหรือการเรียกชื่อที่ต่างกันของคนแต่ละถิ่น

ผลที่ได้รับจากป่าชุมชนบ้านต้าโน คณะกรรมการป่าชุมชนได้แสดงความคิดเห็นถึง ประเด็นสำคัญในความแตกต่างจากผลที่ได้รับจากการช่วยกันอนุรักษ์ป่าของชุมชนบ้านต้าโนว่ามี ความภูมิใจมากที่สุดที่ชาวบ้านได้เลิกจากการตัดไม้ หันมาประกอบอาชีพทางการเกษตรแบบยั่งยืน แทน แต่ก็ได้รับประโยชน์จากป่าในรูปแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร ที่สามารถนำไปจำหน่ายเป็น

ความภูมิใจมากที่สุดที่ชาวบ้านได้เลิกจากการตัดไม้ หันมาประกอบอาชีพทางการเกษตรแบบยั่งยืน แทน แต่ก็ได้รับประโยชน์จากป่าในรูปแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร ที่สามารถนำไปจำหน่ายเป็น รายได้เสริม ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ทางบ้านดีขึ้นเป็นลำดับ ที่สำคัญชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ รักษาเพราะแต่ละคนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ (ประปาภูเขา) มาใช้ในการอุปโภค บริโภคและใช้ในการเกษตรทำให้มีรายได้ตลอดทั้งปี ซึ่งคณะกรรมการได้รวบรวมรายได้จากการ ทำการเกษตรของหมู่บ้านเป็นรายปีมียอดสูงถึงห้าล้านบาท² ประการสำคัญเมื่อชาวบ้านมีความเป็น อยู่ดีขึ้นได้มีเวลาเข้าไปช่วยกันอนุรักษ์ป่า เพื่อรักษาต้นน้ำให้มีน้ำใช้ในการเกษตรอย่างสมบูรณ์มาก ขึ้น

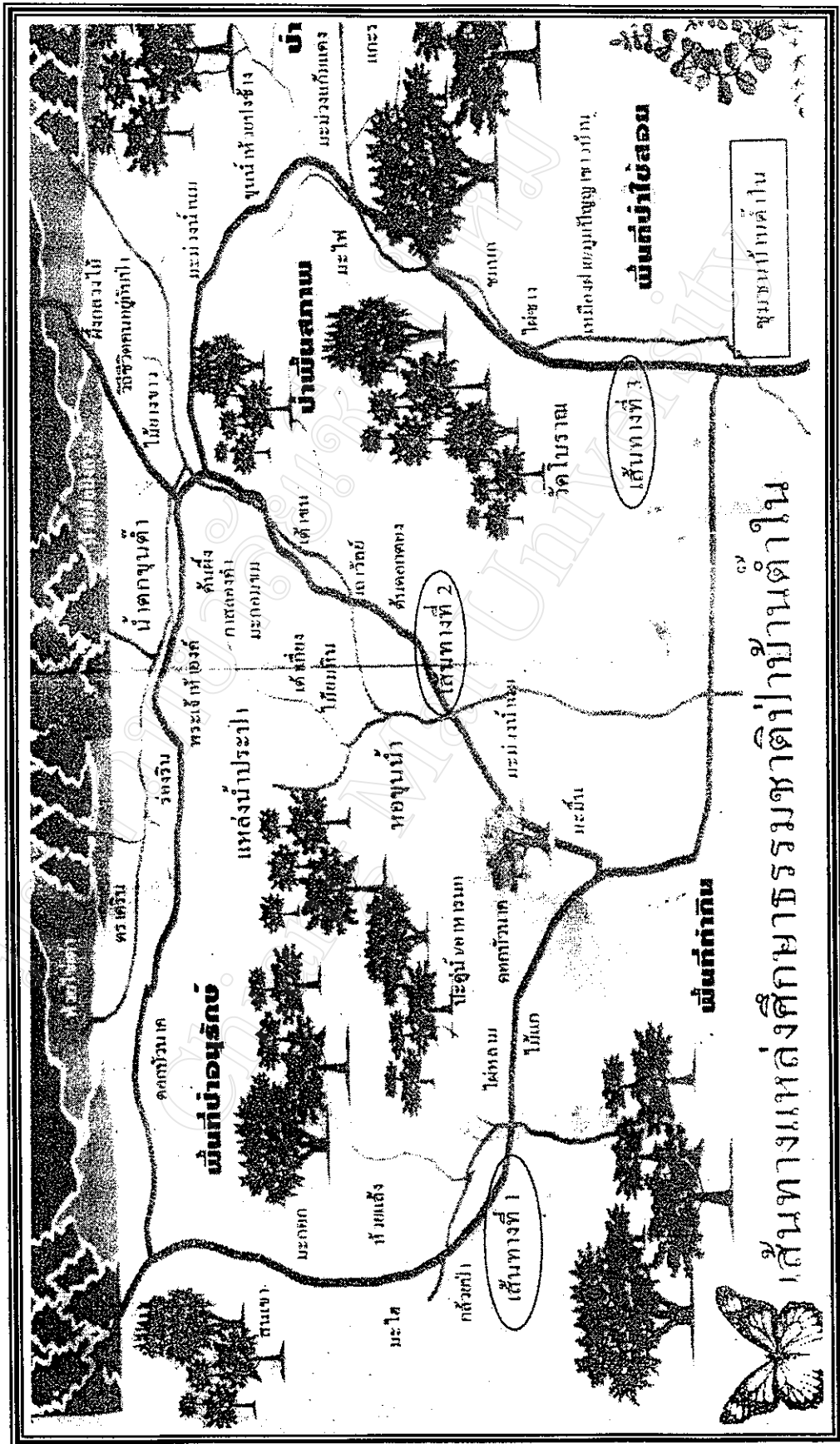
ความเข้มแข็งของชาวบ้านที่ได้นำมาถ่ายทอดให้กับชุมชนอื่นได้นำไปปรับใช้คือ ชาวบ้านได้ใช้ป่าชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติ³ ให้กับคนในชุมชนและนอก ชุมชนเข้ามาศึกษาเพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกให้คนในชุมชนเองและนอกชุมชนให้ช่วย กันรักษาป่าเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจกันในด้านอนุรักษ์ป่าและอีกประการหนึ่งชาวบ้าน ต้าโนไม่มีการจ้างแรงงานทางการเกษตร แต่ใช้วิธีการไปช่วยเหลือซึ่งกันและกัน วิธีการนี้ทำให้ชาว บ้านประหยัดต้นทุนในการทำการเกษตรโดยไม่ต้องจ่ายค่าแรงงานที่ค่อนข้างสูงแสดงให้เห็นถึง ความเข้มแข็งของชุมชนที่ส่งผลทางอ้อมเนื่องจากการประหยัดในด้านการจ้างแรงงานซึ่งเป็นค่าใช้จ่าย ที่สูง ในทางตรงข้ามหากว่าชาวบ้านไม่มีทุนมาทำการเกษตรก็หันมาตัดไม้ไปแปรรูปขาย เพื่อ นำเงินมาจ้างแรงงานอีก ก็จะทำให้ป่าถูกทำลายและเสื่อมโทรมในที่สุด

สรุปได้ว่า หลังจากมีการจัดการโดยชุมชนมีคณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการที่ ปรึกษาและมีผู้สนับสนุนโดยโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาไม้ตัวแทนในการออกกฎระเบียบบังคับ ใช้ทำให้สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ถึง ร้อยละ 90 สืบเนื่องจากการเดินสำรวจสภาพพื้นที่ป่าในแต่ละปีส่ง ผลให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นตามลำดับเพราะป่าเป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพรและแหล่งน้ำ มีรายได้จากการเกษตรแบบยั่งยืน ขณะเดียวกันได้นำความรู้จากการฝึกอบรม การศึกษาดูงานเรื่องป่า ชุมชนมาถ่ายทอดให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เช่น การสร้างความตระหนักให้กับ คนในชุมชนและนอกชุมชนให้มีส่วนร่วมในการรักษาป่าจากการเปิดแหล่งการเรียนรู้ ทรัพยากรธรรมชาติให้ เยาวชน นักเรียน นักศึกษาเข้ามาศึกษาทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนมากขึ้น เรื่อยๆ

² ตารางแสดงรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรบ้านต้าโน ประจำปี 2544 หน้า 38

³ เส้นทางและภาพเยาวชนที่เข้าศึกษาเส้นทางแหล่งศึกษาธรรมชาติป่า บ้านต้าโน หน้า 53-54

แผนภาพที่ 4.3 แสดงเส้นทางแหล่งศึกษารวมชาติไปบ้านด้าใน

แหล่งการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติ

นักเรียนและเยาวชนเข้าไปศึกษาแหล่งการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติ

4.3 ลักษณะทั่วไปของป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่

พื้นที่ศึกษาตามหลักการจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ คือ ตำบลบ้านใหม่ มี 9 หมู่บ้าน มีบริบท ชุมชนเดียวกันประวัติความเป็นมา สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพสังคม เศรษฐกิจ และผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 ประวัติความเป็นมา

ตำบลบ้านใหม่ เดิมขึ้นอยู่กับตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดเชียงรายในปี พ.ศ. 2520 อำเภอเมืองพะเยา ได้แยกการปกครองออกจากจังหวัดเชียงรายได้จัดระบบและเขตการปกครองขึ้นใหม่ ได้มีการจัดตั้งตำบลบ้านใหม่ขึ้นมีหมู่บ้านในเขตปกครองทั้งหมด 9 หมู่บ้านและปัจจุบันมี นายธัมรงค์ ไชยคุณ ดำรงตำแหน่ง กำนันตำบลบ้านใหม่

สภาพป่าเดิมเคยเป็นป่า ไม้ขนาดใหญ่ แต่เนื่องจากผ่านการสัมปทานไม้ไปเป็นจำนวน 2 ครั้ง โดยครั้งแรกเป็นการสัมปทานไม้ท่อน จำนวนประมาณ 2,000 ท่อน (ม.ป.ป.) และครั้งที่สองเป็นการสัมปทานกิ่งไม้ ครั้งนี้ไม่สามารถทำการสัมปทานได้ตลอดการสัมปทานเพราะชาวบ้านคัดค้านเนื่องจากการลักลอบตัดไม้ใหญ่ออกไปด้วยไม้ไซกิ้งไม้แต่เพียงอย่างเดียวโดยชาวบ้านทำหนังสือร้องเรียนไปยังเจ้าหน้าที่ป่าไม้จนมีคำสั่งให้ยกเลิกสัมปทานกิ่งไม้ดังกล่าว

ในปี พ.ศ. 2535 ได้เกิดภัยแล้งและเกิดปัญหาขึ้น เนื่องจากชาวบ้าน ซึ่งมีอาชีพทำนาทำสวนที่ต้นน้ำ ทำการกักเก็บน้ำเข้านา เข้าสวนของตนเอง ทำให้ชาวบ้านชาวด้านล่างเดือดร้อนจึงทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงการรักษาป่าเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากน้ำมีปริมาณจำนวนลดลง

ในปี พ.ศ. 2536 ผู้นำหมู่บ้านได้เข้ารับการฝึกอบรม และศึกษาดูงาน เรื่องการรักษาป่าไม้หลายครั้ง จึงเกิดความคิดที่จะให้มีการรักษาป่าขึ้น จึงได้ให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านในตำบลบ้านใหม่ ประกาศขอร้องให้ชาวบ้านลดการตัดไม้ทำลายป่า

ในปี พ.ศ. 2537 ได้จัดให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานรักษาป่าระหว่างตำบลบ้านใหม่ และสภาตำบลศรีถ้อย โดยมีพระสงฆ์ ครู ผู้อาวุโส และคณะกรรมการสภาตำบลทุกคนเข้าร่วม เพื่อเรียนรู้วิธีการจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการรักษาป่าของตำบลบ้านใหม่ และได้ร่วมกับองค์กรเอกชน ร่างระเบียบป่าชุมชนครอบคลุมทุกผืนป่าที่อยู่ในท้องที่ตำบลบ้านใหม่

ความเชื่อและพิธีกรรมราษฎรในตำบลบ้านใหม่ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อในเรื่องบาปบุญ คุณโทษและกรรมเวร เรื่องการทรงเจ้าเพื่อช่วยในการต่ออายุและรักษาโรคต่าง ๆ นอกจากนั้นยังนับถือผีขุนน้ำ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาต้นน้ำลำธารเพื่อใช้ในการเกษตรและการบริโภค โดยจะมีการเลี้ยงผีขุนน้ำในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 9 บริเวณป่าชุมชนบ้านใหม่ท่ากลอง ด้านตะวันออกบริเวณที่มีต้นตะเคียนทองขนาดใหญ่ข้างลำห้วยแม่เหี้ยน

4.3.2 สภาพภูมิศาสตร์

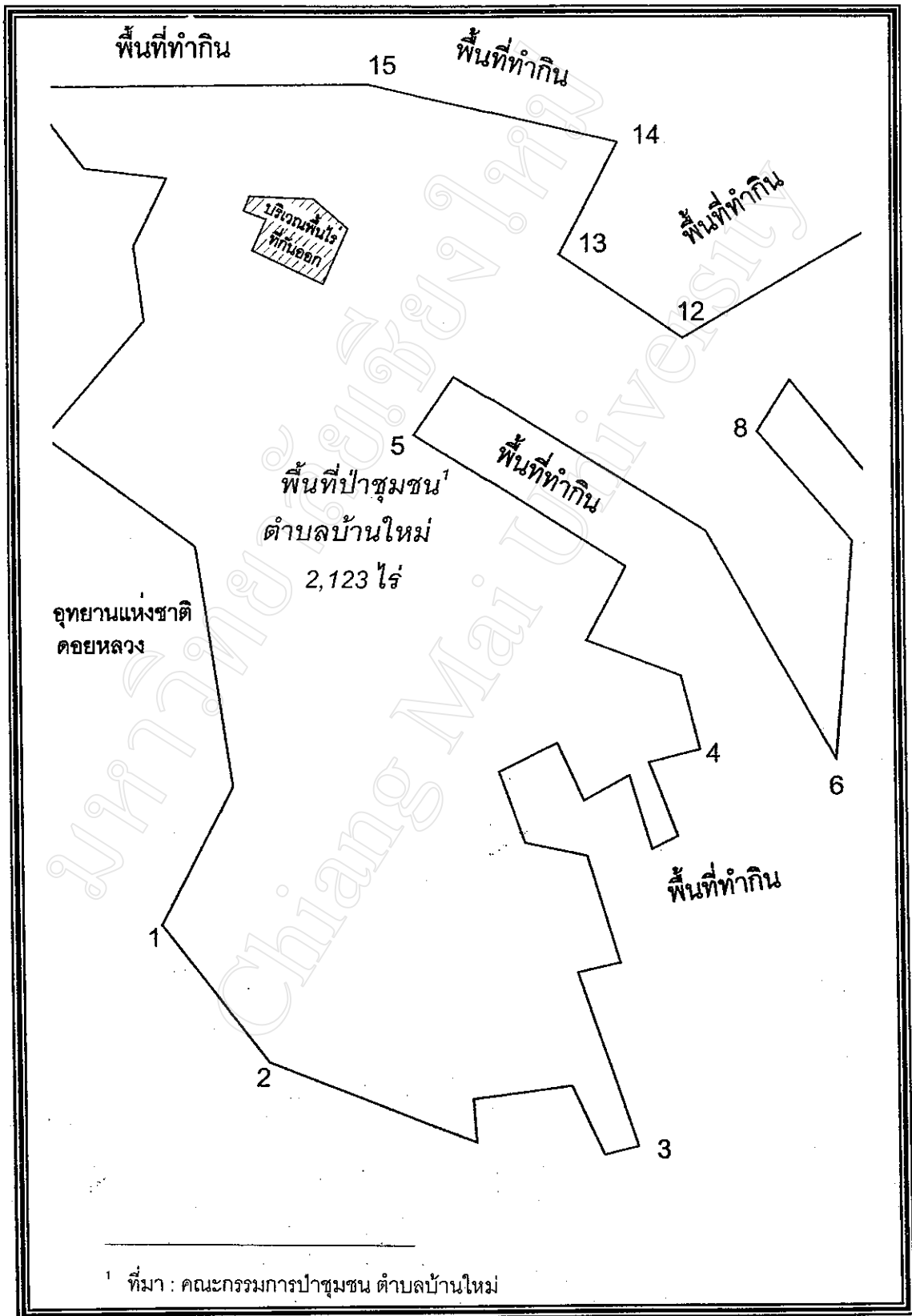
สถานที่ตั้งป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่¹ อยู่ในพื้นที่บ้านเหยียน หมู่ที่ 7 และบ้านร่องไฮ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	มีอาณาเขตติดต่อกับ	ตำบลแม่สุก อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	มีอาณาเขตติดต่อกับ	หมู่ 5, 7 ตำบลบ้านใหม่ จังหวัดพะเยา
ทิศใต้	มีอาณาเขตติดต่อกับ	ตำบลท่าจำปี อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันตก	มีอาณาเขตติดต่อกับ	เขตป่าอนุรักษ์ดอยหลวง

สภาพภูมิศาสตร์ ตำบลบ้านใหม่มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบติดกับภูเขา มีเทือกเขาสูงได้แก่ ภูเขาดอยหลวงมีแหล่งต้นน้ำธรรมชาติคือ ลำห้วยแม่เหยียนและหนองบัว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดเล็กสภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย โดยทั่วไปเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ สภาพป่าเดิมเป็นป่าไม้ขนาดใหญ่ และป่าเบญจพรรณที่อุดมสมบูรณ์มาก ปัจจุบันสภาพป่าดั้งเดิมมีให้เห็นน้อยมาก มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 440-460 เมตร เส้นทางคมนาคมเริ่มจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) พะเยา เชียงรายถึงบริเวณ หลักกิโลเมตรที่ 743 แยกซ้ายไปตามถนนสายร่องห้า – บ้านต้อม ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ถึงสี่แยกบ้านต้อม เลี้ยวขวาไปไปตามถนนสายแม่มาเรื่อ – แม่ใจ ระยะทาง 7.1 กิโลเมตร ตรงข้ามกับวัดบ้านเหยียน แยกซ้าย ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ถึงบริเวณป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่

¹ แผนที่แสดงที่ตั้งป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ หน้า 57

แผนภาพที่ 4.4 แผนผังพื้นที่ป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่

4.3.3 สภาพป่าชุมชน และการใช้ประโยชน์

สภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง ผสมเบญจพรรณ มีไม้ขนาดกลางและขนาดเล็ก เช่น เหียง เต็ง รัง ประดู่ ก่อป่า กระบก สัก พลวง มะขามป้อม รกฟ้า มะค่าโมง มะตุม เป็ยง มะห้ำ มะม่วงป่า สาบเสือ จิงป่า ฮ้อสะพายควาย สะค้ำน ไม้ต่าง ๆ ฯลฯ สัตว์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ เช่น หมูป่า เก้ง กระรอก กระแต แลง หนู นก กระจ่างป่า เป็นต้น

สถานที่ท่องเที่ยวในตำบลบ้านใหม่ อ่างเก็บน้ำ 1 แห่ง น้ำตกแม่เห็ยน 1 แห่ง หนองบัว 1 แห่ง การใช้ประโยชน์จากป่า เช่น หาไม้ฟืน เห็ด หน่อไม้ และพืชผักสมุนไพร นำมาใช้ในการเกษตร ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาใช้เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติของหมู่บ้าน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการดูแลรักษาเกิดไฟป่าลุกลามในฤดูแล้งราษฎรในตำบลอื่นยังเข้ามาใช้ประโยชน์ใน เช่น หาหน่อไม้เกินกว่าที่สภาพป่าจะมีการทดแทนได้ทันการพัฒนาป่าชุมชนในอนาคตต้องการให้เป็นต้นน้ำกว๊านพะเยาอย่างยั่งยืนตลอดไปและเป็นป่าชุมชนตัวอย่างแก่ชุมชนอื่นๆ เป็นสถานที่ศึกษาดูงานป่าชุมชนระดับภาคเป็นแหล่งเก็บเมล็ดพันธุ์ไม้ป่าเป็นสถานที่ศึกษาธรรมชาติ เป็นแหล่งเก็บหาอาหาร การปลูกต้นไม้เสริมป่าชุมชนในบริเวณพื้นที่ว่างเปล่าให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น

4.3.4 สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม

ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีการแบ่งเขตการปกครอง ทั้งหมด 9 หมู่บ้านแสดงรายละเอียดในรูปตาราง ดังนี้

ที่	หมู่บ้าน	จำนวน ครอบครัว	จำนวน ประชากร	จำนวนประชากร		ร้อยละ	
				ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
1	บ้านท่ากลอง หมู่ 1	137	507	254	253	50	50
2	บ้านใหม่ดง หมู่ 2	100	404	193	211	48	52
3	บ้านโป่ง หมู่ 3	250	749	351	398	47	53
4	บ้านใหม่หลวง หมู่ 4	92	377	189	188	50	50
5	บ้านร่องไฮ หมู่ 5	203	705	338	367	48	52
6	บ้านเห็ยน หมู่ 6	144	577	286	291	50	50
7	บ้านเห็ยน หมู่ 7	158	559	268	291	48	52
8	บ้านใหม่นคร หมู่ 8	142	520	263	257	51	49
9	บ้านร่องข้าง หมู่ 9	56	239	110	129	46	54
รวม		1,282	4,637	2,252	2,385	49	51

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ พ.ศ. 2544

มีความหนาแน่นประชากรเฉลี่ย 122 คน/ตารางกิโลเมตร มีเนื้อที่โดยประมาณ 60,968 ตารางกิโลเมตร อาชีพ ราษฎรตำบลบ้านใหม่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ค้าขาย รับราชการ รับจ้างและมีอาชีพเสริม คือ เก็บหาของป่าโดยเฉพาะในฤดูฝน ราษฎรจะเข้าไปเก็บหาหน่อไม้ เพื่อนำมาจำหน่าย หรือมาทำเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน คือ หน่อไม้อัดปับ รายได้เฉลี่ยของราษฎรตำบลบ้านใหม่ ประมาณ 10,000 บาท/ครอบครัว/ปี ด้านการศึกษา มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 2 แห่ง ด้านสาธารณสุข ราษฎรส่วนใหญ่จะใช้บริการสถานีอนามัยตำบลบ้านใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่บ้านเขื่อน หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมืองพะเยา ส่วนใหญ่ราษฎรในตำบลบ้านใหม่ ใช้แก๊สในการหุงต้มอาหารการบริโภคพื้นจึงมีน้อยมาก เฉลี่ยประมาณ 2 ลูกบาศก์เมตร/ครอบครัว/ปี ซึ่งแหล่งไม้ฟืนและเชื้อเพลิงส่วนใหญ่ได้มาจากป่าใช้สอยของตำบลบ้านใหม่

4.4 ผลการศึกษาการจัดการป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่

4.4.1 ข้อมูลพื้นฐานตำบลบ้านใหม่

ข้อมูลพื้นฐานของประชากรที่เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชนที่ดีถือว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างในการจัดการป่าชุมชนจำนวน 12 คน อธิบายสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.3 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างตำบลบ้านใหม่

จำแนกตาม	รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
เพศ	ชาย	8	67	
	หญิง	4	33	
อายุ	ต่ำกว่า 30 ปี	-	-	
	31 – 40 ปี	9	75	
	41 – 50 ปี	3	25	
	51 – 60 ปี	-	-	
	61 ปีขึ้นไป	-	-	
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษาปีที่ 4	1	8	
	ประถมศึกษาปีที่ 6	2	17	
	มัธยมตอนต้น	4	33	
	มัธยมตอนปลาย	5	42	

จำแนกตาม	รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
อาชีพหลัก	ทำนา ทำไร่	12	100	
	รับจ้าง	-	-	
	รับราชการ	-	-	
	ทำงานเอกชน/อาชีพส่วนตัว	-	-	
อาชีพรอง	สวนผัก สวนผลไม้	4	40	
	ค้าขาย/หน่อไม้อัดปิ้ง	2	20	
	เลี้ยงสัตว์	1	10	
	รับจ้าง	1	10	
	รับเหมา	2	20	
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	ต่ำกว่า 1,000 บาท	1	8	
	1,001 – 2,000 บาท	1	8	
	2,001 – 3,000 บาท	7	59	
	3,001 – 4,000 บาท	1	8	
	มากกว่า 4,000 บาท	2	17	
ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน	ตั้งแต่เกิด	10	83	
	มากกว่า 10 ปี	-	17	
	ไม่เกิน 10 ปี	2	-	
ที่ดินทำกิน	1 - 5 ไร่	3	25	
	6 - 10 ไร่	6	51	
	11 - 20 ไร่	1	8	
	21 - 30 ไร่	1	8	
	มากกว่า 30 ไร่	1	8	
เอกสารสิทธิทำกิน	นส.2 นส.3 นส.3 ก	3	18	
	สปก. สทก.	3	18	
	โฉนด	11	64	

จากตารางที่ 4.3 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ประชากรส่วนใหญ่ที่ศึกษาเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง คือ เป็นชายร้อยละ 67 เป็นหญิงเพียงร้อยละ 33 กลุ่มอายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 31- 40 ปี มีร้อยละ 75 รองลงมาในร้อยละ 41 –50 ปี มีในร้อยละ 25 ระดับการศึกษา

ประชากรที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีร้อยละ 42 มัธยมศึกษาตอนต้นมีร้อยละ 33 เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้จบชั้นประถมปีที่ 6 มีจำนวนร้อยละ 17 และผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีร้อยละ 8 และไม่มีผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี

อาชีพหลักพบว่าประชากรที่ศึกษาทั้งหมดมีอาชีพทำนา ทำไร่ มีอาชีพรองกระจายอยู่ในหลายอาชีพ ซึ่งมีสัดส่วนใกล้เคียงกันในอัตราที่เท่ากัน เช่น สวนผัก ผลไม้ และค้าขายมี ร้อยละ 20 ส่วนการเลี้ยงสัตว์และการรับจ้างมีร้อยละ 10 เท่ากัน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 2,001 – 3,000 บาท มีถึงร้อยละ 59 รองลงมามีรายได้มากกว่า 4,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 17 ส่วนรายได้ที่มากกว่า 1,001 – 2,000 บาทมีร้อยละ 8 รายได้ที่อยู่ระหว่าง 3,001 – 4,000 บาท มีร้อยละ 8 เท่ากัน

ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนประชากรอยู่ในชุมชนตั้งแต่เกิดมีร้อยละ 83 ประชากรที่อยู่ในชุมชนมากกว่า 10 ปี มีร้อยละ 17 ประชากรที่อยู่ในชุมชนไม่เกิน 10 ปี ไม่มีเลย ที่ดินทำกินประชากรส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 1 – 10 ไร่คือร้อยละ 76 และมีที่ดินระหว่าง 1-5 ไร่ร้อยละ 25 ในขณะเดียวกันมีผู้ที่มีที่ดินทำกินมากกว่า 11-20, 21-30 และมากกว่า 30 ไร่มีร้อยละ 8 เอกสารสิทธิทำกินของประชากรอยู่ระหว่างดำเนินการร้อยละ 36 กล่าวคือมีเอกสารสิทธิเป็น นส. 2 นส. 3 นส. 3 ก และ เป็น สทก. สปก. ส่วนเอกสารสิทธิที่เป็นโฉนดมีถึงร้อยละ 64

4.4.2 รูปแบบการจัดการป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่

ขั้นตอนและวิธีการในการจัดการป่าตำบลบ้านใหม่ ก่อนจะมีการจัดตั้งป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ มีการประชุมจัดตั้งคณะกรรมการร่วมกันออกกฎระเบียบป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่จากนั้นก็ให้ความรู้กับชาวบ้าน และจัดทำโครงการนำเสนอตามขั้นตอน¹

จากการสนทนากลุ่มและจากแบบสอบถามของคณะกรรมการป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ ที่ใช้หลักการจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้และได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้ เทคนิค การจัดการต่างๆ จากองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือผลการศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ได้ทำโครงการขอรักษาพื้นที่ป่าชุมชนไว้ประมาณ 2,123 ไร่ ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านเหยียน หมู่ที่ 7 และบ้านร่องไฮ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา พื้นที่ป่าจะกำหนดให้เป็นเขตป่าชุมชน ที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยกำหนดเขตต้นน้ำลำธารไว้ใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อป้องกันไม่ให้ชุมชนอื่นเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าโดยการลักลอบตัดไม้ ประเด็นสำคัญของการทำโครงการ

¹ โครงการขอจัดการป่าชุมชน ภาคผนวกหน้า 105 - 107

รักษาพื้นที่ป่าชุมชนมีวัตถุประสงค์คือ ต้องการรักษาแหล่งต้นน้ำลำธารที่เป็นแหล่งชีวิตของชาวบ้าน เพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อสนองการใช้ประโยชน์ตามวิถีชีวิตคนในชุมชนให้สืบทอดกันไปอย่างยั่งยืน จากหลักฐานที่คณะกรรมการป่าชุมชนได้ร่วมกันจัดทำแผนที่แสดงให้เห็นพื้นที่จัดตั้งป่าชุมชนไว้อย่างชัดเจน

จะเห็นได้ว่า พื้นที่จัดตั้งโครงของป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ อยู่บริเวณใจกลางตำบลที่หลายหมู่บ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ ในลักษณะป่าใช้สอยสำหรับพื้นที่ในการอนุรักษ์อยู่ในความรับผิดชอบของ กรมป่าไม้ เป็นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ

การกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กฎระเบียบป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ได้จัดร่างขึ้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2544 ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิก อบต. เป็นผู้ร่างระเบียบ เป็นผู้ดูแล และฟื้นฟูป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้ป่าต้นน้ำมีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ดังเช่นในอดีตและเป็นแหล่งต้นน้ำลำห้วยที่ไหลลงสู่กว๊านพะเยาขณะเดียวกันป่าชุมชนยังเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านทั้งตำบลบ้านใหม่ รวมทั้งเพื่อรักษาทรัพยากรป่าไม้ น้ำ ของชาวบ้านต่อไป เพื่อให้การรักษาป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่เป็นไปอย่างได้ผล ทางคณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดร่างระเบียบข้อตกลงรักษาป่าชุมชนประกอบด้วยหมวดที่ 1 วัตถุประสงค์ หมวดที่ 2 การใช้ประโยชน์ หมวดที่ 3 ข้อห้าม หมวดที่ 4 การลงโทษ และหมวดที่ 5 การอนุรักษ์และฟื้นฟู

โดยหมวดวัตถุประสงค์ แสดงให้เห็นการแบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชนไว้ชัดเจนระบุจำนวนพื้นที่ไว้ประมาณ 2,123 ไร่ หมวดที่ 2 การใช้ประโยชน์ได้กำหนดข้อห้ามการใช้ประโยชน์จากป่า อาทิ เช่น 1) ห้ามตัดโค่นต้นไม้ 2) สามารถเอาหน่อไม้ได้ 3) อนุญาตให้เอาไม้แห้งทำฟืนและเผาถ่านได้ 4) อนุญาตให้นำไม้มาสร้างบ้านได้ โดยขออนุญาตคณะกรรมการก่อนซึ่งต้องปลูกทดแทนเป็นสองเท่า เป็นต้น

กรณีข้อห้าม ห้ามตัดโค่นต้นไม้เพื่อแปรรูป เป็นการมุ่งอนุรักษ์ ห้ามบุกรุกแผ้วถางป่า ห้ามจุดไฟเผาป่า เป็นการช่วยรักษาสภาพป่าแล้วยังเพิ่มเติมในด้านภาวะมลพิษที่อาจจะเกิดขึ้นเช่น ห้ามล้างล้างสารเคมี ห้ามทิ้งขยะลงในลำห้วย หรือเป็นการอนุรักษ์สัตว์น้ำ สัตว์ป่าที่กฎหมายคุ้มครองตามข้อห้าม ข้อ 7 เป็นต้น

หมวดการลงโทษได้ดำเนินไปตามข้อห้าม ซึ่งเป็นโทษที่ชุมชนต้องปฏิบัติ ขณะเดียวกันการลงโทษโดยการปรับเป็นเงินมาเข้ากองทุนรักษาป่า ซึ่งให้เห็นได้ว่าข้อบังคับดังกล่าวจะเป็นเพียงส่วนกำลับาเพื่อให้ช่วยกันรักษาพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายไม่ได้มุ่งลงโทษ

หมวดที่ 5 การอนุรักษ์และฟื้นฟูจะสอดคล้องกับปัญหาของชุมชนจำนวนพื้นที่ป่ารวมถึงการจัดการน้ำที่มาจากป่า และรักษาให้สมบูรณ์ ให้มีปริมาณพอเพียงกับการอุปโภคบริโภคในข้อ

7 ของหมวดที่ 5 ว่าการปิด เปิด การจ่ายน้ำของอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เหียงน โดยขออนุญาตกับคณะกรรมการ คณะกรรมการระเบียบนี้สะท้อนให้เห็นความจำเป็นและความสัมพันธ์ของป่าและแหล่งน้ำ

คณะกรรมการป่าชุมชนได้ช่วยกันกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชนและได้ปรับปรุงมาเรื่อยๆ เนื่องจากการฝ่าฝืนกฎระเบียบจากคนนอกชุมชน ประกอบกับคนในชุมชนมีจำนวนมากขึ้น การประกอบอาชีพด้านอื่นๆ ต้องลงทุนสูง การใช้ประโยชน์จากป่าไม่ต้องใช้ทุนมากในเมื่อคนในชุมชนและนอกชุมชนฝ่าฝืนกฎระเบียบกันมากขึ้น ทางคณะกรรมการได้แก้ปัญหาโดยเพิ่มรายละเอียดในกฎระเบียบและเพิ่มค่าปรับให้สูงขึ้น ชูศักดิ์ ดอนมุล คณะกรรมการป่าชุมชนให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันยังมีชาวบ้านบางคนทำไร่เลื่อนลอยมีการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนไปบ้าง เมื่อคณะกรรมการตรวจพบมีมติให้ทำต่อไปก่อนเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จสิ้นแล้วให้ออกไปจากเขตป่าชุมชนแต่ยังมีชาวบ้านบางคนที่ยากจนไม่มีรายได้ทางอื่นก็ลักลอบตัดไม้ไปขายให้นายทุนท้องถิ่นเพื่อจะได้มีเงินมาซื้ออาหาร สาเหตุที่คณะกรรมการป่าชุมชนแก้ไขไม่ได้คือ ผู้มีอิทธิพลเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อใช้ทำการเกษตรรวมถึงการเข้ามาซื้อไม้แปรรูป อยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาช่วยแก้ไข

สรุปได้ว่า การวางกฎระเบียบมีเป้าหมายในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหรือให้มีการใช้ประโยชน์จากไม้ใช้สอยที่จำเป็นเพื่อการยังชีพเฉพาะในชุมชนเท่านั้น ดังนั้นชาวบ้านทุกคนต้องช่วยกันดูแล โดยการแต่งตั้งตัวแทนเข้ามาบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการป่าชุมชน ที่มีหน้าที่ในการออกกฎระเบียบของชุมชนเองมาควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าดังกล่าวตามแนวเขตพื้นที่ป่าที่ได้กำหนดไว้เป็นเขตป่าชุมชน โดยภาพรวมแล้วการกำหนด กฎระเบียบป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆ เนื่องจากคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้นและเมื่อนายทุนจากภายนอกเข้ามาซื้อที่รุกขีดแนวเขตป่าชุมชนการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคณะกรรมการป่าชุมชนได้รับข้อคิดเห็นจาก ชัมรงค์ ไชยคุณ กำนันตำบลบ้านใหม่ว่า ได้ร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการปลูกป่าในวันสำคัญ ซึ่งจัดขึ้นทุกปีหลังจากนั้นก็ช่วยกันบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง โดยวิธีการให้คณะกรรมการออกสำรวจติดตามสภาพป่า ขณะเดียวกันก็ได้ช่วยกันปลูกป่าเพิ่มเติมในพื้นที่ว่างเปล่า ปลูกทดแทนจะไม่ให้ตัดต้นไม้ขนาดเล็ก คณะกรรมการป่าชุมชนมีความคิดเห็นร่วมกันว่าหน้าที่ในการปลูกต้นไม้ดังกล่าวควรเป็นของสมาชิกในชุมชนทั้งหมดร่วมกันเพราะทุกคนได้รับประโยชน์ ถึงแม้ว่าบางชนิดจะขยายพันธุ์ตามธรรมชาติอยู่แล้ว แต่ป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ได้รับการสนับสนุนกล้าไม้จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้

สมคิด พรหมเผ่า ประธานกรรมการป่าชุมชน ได้ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญโดยระบุว่า ขออนุญาตให้ชาวบ้านใช้ไม้ฟัน ไม้ถ่าน จากไม้แห้งที่ตายแล้วสำหรับการนำมาสร้างบ้านหรือสิ่งปลูกสร้างสาธารณะจะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนก่อนตามระเบียบ ซึ่งจะอนุญาต

กรณีสร้างบ้านครั้งแรกหรือบ้านถูกไฟไหม้ ทุกระเบียบดังกล่าวคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นคนกำหนดโดยความเห็นชอบจากชาวบ้าน สำหรับการทำหน่อไม้อัดปีบ คณะกรรมการจะอนุญาตให้ไม่เกิน 100 กิโลกรัมต่อวัน ตามระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้

พ่อหลวงอินเต้า ปัญจันท์ ประธานชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาและมีตำแหน่งเป็นกรรมการป่าชุมชนของตำบลบ้านใหม่ได้แสดงความคิดเห็นในกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าในปัจจุบันและอนาคตว่ากิจกรรมที่จัดทำในปัจจุบันมี การปลูกป่า ทำแนวเขตป่า พิธีบวชป่า กิจกรรมการปลูกป่าจะทำปีละครั้ง โดยการจัดหากกล้าไม้ การทอดผ้าป่ากล้าไม้ สืบชะตากล้าห้วย เป็นต้น ได้มีการวางแผนในอนาคตว่าจะของบประมาณเพื่อไปศึกษาดูงานเรื่องการปลูกไม้ผลในเขตป่าการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยรวมแล้วพบว่าชุมชนได้รับการสนับสนุนจากโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา โดยชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา ส่วนเจ้าหน้าที่ป่าในเขตพื้นที่ได้เข้ามาช่วยเหลือในการให้ความรู้เรื่องการป้องกันและการบำรุงรักษาสภาพป่าการตรวจติดตามสภาพพื้นที่ป่าชุมชนเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการป่าชุมชน

สรุปได้ว่าการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่คณะกรรมการป่าชุมชนได้มีการจัดกิจกรรม เช่น การปลูกป่าเพิ่มเติมในพื้นที่ว่างเปล่า การปลูกทดแทนกรณีได้รับอนุญาตให้นำไม้ไปใช้ การทำแนวเขตป่า การออกสำรวจติดตามสภาพป่าและได้รับการรักษากันอย่างต่อเนื่อง การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนจากโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา โดยผ่านมาจากชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาที่ใช้งบประมาณสนับสนุนจาก กองทุนพัฒนาสังคม (SIF)

โครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการ ระบุชี้แจง หน่วยงาน อดีตประธานกรรมการป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ ชี้แจงให้ฟังว่าเราได้จัดทำโครงสร้างอย่างมีระบบตามหลักของกรมป่าไม้ที่ประกอบด้วย คณะกรรมการฝ่ายบริหาร คณะกรรมการดำเนินงาน กรรมการโดยตำแหน่ง องค์กรที่เข้าไปสนับสนุน และคณะกรรมการที่ปรึกษา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คณะกรรมการฝ่ายบริหาร

1. นายสมคิด พรหมเผ่า	ตำแหน่ง	ประธานกรรมการ
2. นายอุทัย เงินสม	ตำแหน่ง	รองประธานคนที่ 1
3. นายขาว ไชยวงศ์	ตำแหน่ง	รองประธานคนที่ 2
4. นายอินสม ยั่งยืน	ตำแหน่ง	รองประธานคนที่ 3
5. นางจิตทิวา อินอิม	ตำแหน่ง	รองประธานคนที่ 4
6. นายนภดล ศิริสุวรรณจินดา	ตำแหน่ง	เลขานุการคนที่ 1
7. นางศศิธร พองหนุ่ม	ตำแหน่ง	เลขานุการคนที่ 2

8. นายประถม โปธิ	ตำแหน่ง	เหรียญกษาปณ์ที่ 1
9. นายชูศักดิ์ ดอนมุล	ตำแหน่ง	เหรียญกษาปณ์ที่ 2

กรรมการดำเนินงาน จำนวน 11 คนประกอบด้วย

1. นายกำพล คำดี
2. นายธีระพัฒน์ พรหมเผ่า
3. นายชาญ คูพร้อม
4. นางบัวเรียว กองทอง
5. นางสาววลัย คำปรุงสิทธิ์
6. นายไพฑูรย์ รูปดี
7. นายอินสม นาจันทร์
8. นายฉัฐพงษ์ เชื้อดี
9. นายปรีชา ดอนมุล
10. นายชุมพร ใจทน
11. นายภาณุมาศ ประกอบศิลป์

กรรมการโดยตำแหน่ง

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 – 9	กำนันตำบลบ้านใหม่
องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่	ป่าไม้อำเภอเมืองพะเยา
นายอำเภอเมืองพะเยา	เจ้าอาวาสทุกวัดในเขตตำบลบ้านใหม่
หัวหน้าอุทยานแห่งชาติดอยหลวง	ประธานชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา
คณะกรรมการอนุรักษ์ป่าตำบลบ้านใหม่	หัวหน้าสถานีควบคุมไฟป่าพะเยา

หน่วยงานที่เคยเข้าไปสนับสนุน

1. ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา
2. สำนักงานป่าไม้จังหวัดพะเยา
3. โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา

กรรมการที่ปรึกษา

1. ป่าไม้จังหวัดพะเยา
2. นายอำเภอเมืองพะเยา
3. ป่าไม้อำเภอเมืองพะเยา
4. ปลัดอำเภอเมืองพะเยา
5. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่

6. กำนันตำบลบ้านใหม่
7. พระครูพิศาล ธรรมรักจิต เจ้าคณะตำบลบ้านใหม่
8. เจ้าอาวาสในเขตตำบลบ้านใหม่
9. นายมณี ชำกรไทย ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่
10. นายคมสัน วงศ์ใหญ่ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านโป่ง

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการของตำบลบ้านใหม่มีขนาดใหญ่ แต่คณะกรรมการในการดำเนินงานก็มีเพียง 11 คน ซึ่งคณะกรรมการจะมาจากการคัดเลือกในการคัดเลือกแต่ละครั้งจะไม่เปลี่ยนจากคนเดิมเพียงแต่ตำแหน่งในการจัดการเปลี่ยนไปเท่านั้น

ผลที่ได้รับจากการจัดการป่า คณะกรรมการป่าชุมชนได้ให้เหตุผลตามโครงการที่ขออนุมัติไว้ว่าต้องการให้มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นเพื่อความสมดุลทางระบบนิเวศ ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งปัจจุบันได้ทำแนวเขตป่าชุมชนไว้ค่อนข้างชัดเจนและอยากให้ราษฎรองค์กรเอกชนต่างๆ มีความห่วงแหนป่าไม้ เพื่อที่จะได้อนุรักษ์ให้ลูกหลานต่อไปพ่อหลวงอินเต้า ปัญจพันธ์ ได้ชี้ให้เห็นผลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในประเด็นที่ว่าหลังจากมีการจัดการ โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชนจากทุกหมู่บ้านที่ถือเป็นตัวแทนในการกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับขึ้นมารักษาป่าชุมชน ทำให้ได้รับผลตามเป้าหมายของโครงการ คือสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ขึ้นเกือบร้อยละ 70 แสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนของหมู่บ้าน ช่วยเป็นตัวแทนบริหารจัดการมีประสิทธิภาพชาวบ้านในแต่ละชุมชนก็มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นจากรายได้เสริมจากการทำหน่อไม้อัดปิ้ง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การจัดการป่าชุมชน โดยใช้เจ้าหน้าที่ปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในส่วนของตำบลบ้านใหม่หลังจากการจัดการป่าชุมชนตามหลักการของกรมป่าไม้มีกรอบระยะเวลาในการจัดการยึดกฎระเบียบที่เคยถือปฏิบัติมาแต่ละปี ทำให้สภาพป่าที่เคยเสื่อมโทรมจากการให้สัมปทานของรัฐเป็นป่าที่มีสภาพสมบูรณ์ขึ้นในระดับหนึ่ง

4.5 ผลการศึกษาเปรียบเทียบ

การจัดการป่าชุมชนบ้านด้าในกับหลักการจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ ตำบลบ้านใหม่จากการศึกษาทั้งสองพื้นที่พบว่าเกิดจากชุมชน ได้รับผลกระทบจากการให้สัมปทานป่าไม้ของรัฐ ซึ่งส่งผลให้ระบบนิเวศหลังการทำไม้เสื่อมโทรมมากขณะเดียวกันมีการลักลอบตัดไม้ของคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน ประกอบกับการเกิดวิกฤติภัยแล้งจึงทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันขอจัดการป่าชุมชนด้วยชุมชนเองโดยบ้านด้าในขอจัดการ โดยการเสนอซื้อตัดค้ำานการสัมปทาน ส่วนหลักการจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้โดยตำบลบ้านใหม่ได้ขอจัดการโดยเขียนโครงการตามนโยบายของรัฐ

4.5.1 ลักษณะทั่วไปของป่าชุมชน

ประวัติความเป็นมา ทั้งสองพื้นที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการคัดค้านการสัมปทานป่าไม้ของรัฐมาเหมือนกัน แต่การรวมตัวกันเพื่อรักษาป่าบ้านด้าโน ได้ดำเนินการมานาน 27 ปี และดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องโดยการพัฒนาเรื่อยๆ ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2537 โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานด้านความรู้ทางวิชาการ เทคนิคการจัดการจนกระทั่งปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย สำหรับตำบลบ้านใหม่มีการรวมตัวกันเมื่อ พ.ศ.2535 ซึ่งเป็นช่วงวิกฤตภัยแล้งผู้นำหมู่บ้านคิดหาวิธีที่จะจัดการป่าโดยหลักการของกรมป่าไม้จากการชักชวนผู้นำหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านร่วมจัดทำโครงการรักษาป่าและได้รับอนุมัติให้จัดการในปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา

สภาพภูมิศาสตร์ ทั้งสองพื้นที่มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบติดกับภูเขาลูกเดียวกัน (คอยหลวง) มีแหล่งต้นน้ำธรรมชาติ (ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา) เหมือนกัน เพียงแต่ที่ตั้งหมู่บ้านต่างกันกล่าวคือบ้านด้าโนอาศัยอยู่ติดกับภูเขาและแหล่งต้นน้ำ แต่ตำบลบ้านใหม่มีที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ห่างจากภูเขาห่างจากแหล่งต้นน้ำ

สภาพป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์ บ้านด้าโนมีพื้นที่การจัดการทั้งป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอยจำนวนประมาณ 3,000 ไร่ การใช้ประโยชน์ในระดับหมู่บ้านในพื้นที่ป่าใช้สอยเท่านั้น ตำบลบ้านใหม่ได้แบ่งพื้นที่เป็นป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอยเหมือนกันแต่พื้นที่การจัดการและใช้ประโยชน์ในระดับตำบลเฉพาะป่าใช้สอยเช่นกัน สำหรับป่าอนุรักษ์ของตำบลบ้านใหม่อยู่ในการควบคุมดูแลของกรมป่าไม้

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม บ้านด้าโนและตำบลบ้านใหม่ต่างก็มีอาชีพหลักคือการทำนา ทำไร่ ส่วนอาชีพเสริมทั้งสองพื้นที่จะต่างกันดังนี้ บ้านด้าโนจะมีอาชีพเสริมทางการเกษตรเนื่องจากมีน้ำอุดมสมบูรณ์ตลอดปี ตำบลบ้านใหม่มีอาชีพเสริมจากผลิตผลจากป่าคือนำหน่อไม้มาทำเป็นหน่อไม้ปิ้งเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน

4.5.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 4.4 การเปรียบเทียบข้อมูลพื้นฐานของบ้านตำโนกับตำบลบ้านใหม่

จำแนกตาม	รายการ	จำนวนร้อยละ		หมายเหตุ
		ตำโน	ต.บ้านใหม่	
เพศ	ชาย	82	67	
	หญิง	18	33	
อายุ	ต่ำกว่า 30 ปี	3	-	
	31 – 40 ปี	67	75	
	41 – 50 ปี	21	25	
	51 – 60 ปี	3	-	
	61 ปีขึ้นไป	6	-	
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษาปีที่ 4	58	8	
	ประถมศึกษาปีที่ 6	33	17	
	มัธยมตอนต้น	3	33	
	มัธยมตอนปลาย	6	42	
อาชีพหลัก	ทำนา ทำไร่	82	100	
	รับจ้าง	15	-	
	รับราชการ	-	-	
	ทำงานเอกชน/อาชีพส่วนตัว	-	-	
	อื่นๆ (ข้าราชการเกษียณอายุ)	3	-	
อาชีพรอง	สวนผัก ผลไม้	55	40	
	ค้าขาย/หน่อไม้อัดบีบ	12	20	
	เลี้ยงสัตว์	30	10	
	รับจ้าง	3	10	
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	ต่ำกว่า 1,000 บาท	39	8	
	1,001 – 2,000 บาท	46	8	
	2,001 – 3,000 บาท	-	59	
	3,001 – 4,000 บาท	12	8	
	มากกว่า 4,000 บาท	3	17	

จำแนกตาม	รายการ	จำนวนร้อยละ		หมายเหตุ
		บ้านด้าใน	ด.บ้านใหม่	
ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน	ตั้งแต่เกิด	67	83	
	มากกว่า 10 ปี	9	17	
	ไม่เกิน 10 ปี	24	-	
ที่ดินทำกิน	1 - 5 ไร่	40	25	
	6 - 10 ไร่	27	51	
	11 - 20 ไร่	15	8	
	21 - 30 ไร่	12	8	
	เกิน 30 ไร่	6	8	
เอกสารสิทธิทำกิน	นส.2 นส.3 นส.3 ก	-	18	
	สปก. สทก.	70	18	
	โฉนด	30	64	

จากตารางที่ 4.4 แสดงการเปรียบเทียบข้อมูลพื้นฐานของบ้านด้าในกับตำบลบ้านใหม่ทั้งสองพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันสรุปได้ ดังนี้

เพศ เมื่อเปรียบเทียบแล้วทั้งสองพื้นที่มีเพศชายเข้ามาบริหารจัดการมากกว่าหญิงอายุ จากการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการทั้งสองพื้นที่จะมีอายุอยู่ระหว่าง 31 - 40 ปี รองลงมา มีอายุอยู่ระหว่าง 41 - 50 ปี แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า บ้านด้าในมีวัยหลากหลายในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ คือวัยตั้งแต่ ต่ำกว่า 30 ปีจนถึง 61 ปีขึ้นไป

ระดับการศึกษา ผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมต้นและปลายของตำบลบ้านใหม่จะมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่ามากกว่าบ้านด้าใน กล่าวคือเมื่อเปรียบเทียบแล้วบ้านด้าในจะมีผู้มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 กับประถมศึกษาปีที่ 6 เข้ามาบริหารจัดการ

อาชีพหลัก พบว่าทั้งสองพื้นที่มีอาชีพในการทำนา ทำไร่มิร้อยละ 82 กับ 100

อาชีพรอง บ้านด้าในมีอาชีพทำสวนผัก ผลไม้ รองลงมาเป็นการเลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และรับจ้าง ส่วนตำบลบ้านใหม่มีการทำสวนผัก ผลไม้ รองลงมามีอาชีพค้าขาย เลี้ยงสัตว์และรับจ้างตามลำดับ

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน บ้านด้าในจะมีรายได้เฉลี่ยตั้งแต่ 1,001 - 2,000 บาทในอัตรา

3,000 บาท มีร้อยละ 25 และคณะกรรมการมีรายได้ต่ำกว่า 2,000 บาทมีเพียงร้อยละ 16 เป็นที่น่าสังเกตว่ารายได้เฉลี่ยต่อเดือนของตำบลบ้านใหม่ สูงกว่าบ้านด้าโน

ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนตั้งแต่เกิดและมากกว่า 10 ปี มีในอัตราร้อยละ 76 และอาศัยในชุมชนมาไม่ถึง 10 ปี มีร้อยละ 24 ขณะเดียวกันตำบลบ้านใหม่อาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เกิดและมากกว่า 10 ปีสูงกว่าบ้านด้าโนมีร้อยละ 100 และอาศัยอยู่ในชุมชนไม่ถึง 10 ปีไม่มีเลย

ที่ดินทำกิน บ้านด้าโนมีที่ดินทำกินระหว่าง 1-10 ไร่มีร้อยละ 67 มากกว่า 10-30 ไร่ มีร้อยละ 6 เมื่อเปรียบเทียบกับตำบลบ้านใหม่แล้วปรากฏว่าที่ดินทำกินระหว่าง 1-10 ไร่ ตำบลบ้านใหม่มีสูงถึงร้อยละ 76 ส่วนที่ดินมากกว่า 10-30 ไร่มีมีร้อยละ 16 และที่ดินทำกินที่เกินกว่า 30 ไร่มีมีร้อยละ 8 สรุปได้ว่า ที่ดินทำกินของตำบลบ้านใหม่ระหว่าง 1-10 ไร่ สูงกว่าบ้านด้าโนมีร้อยละ 9

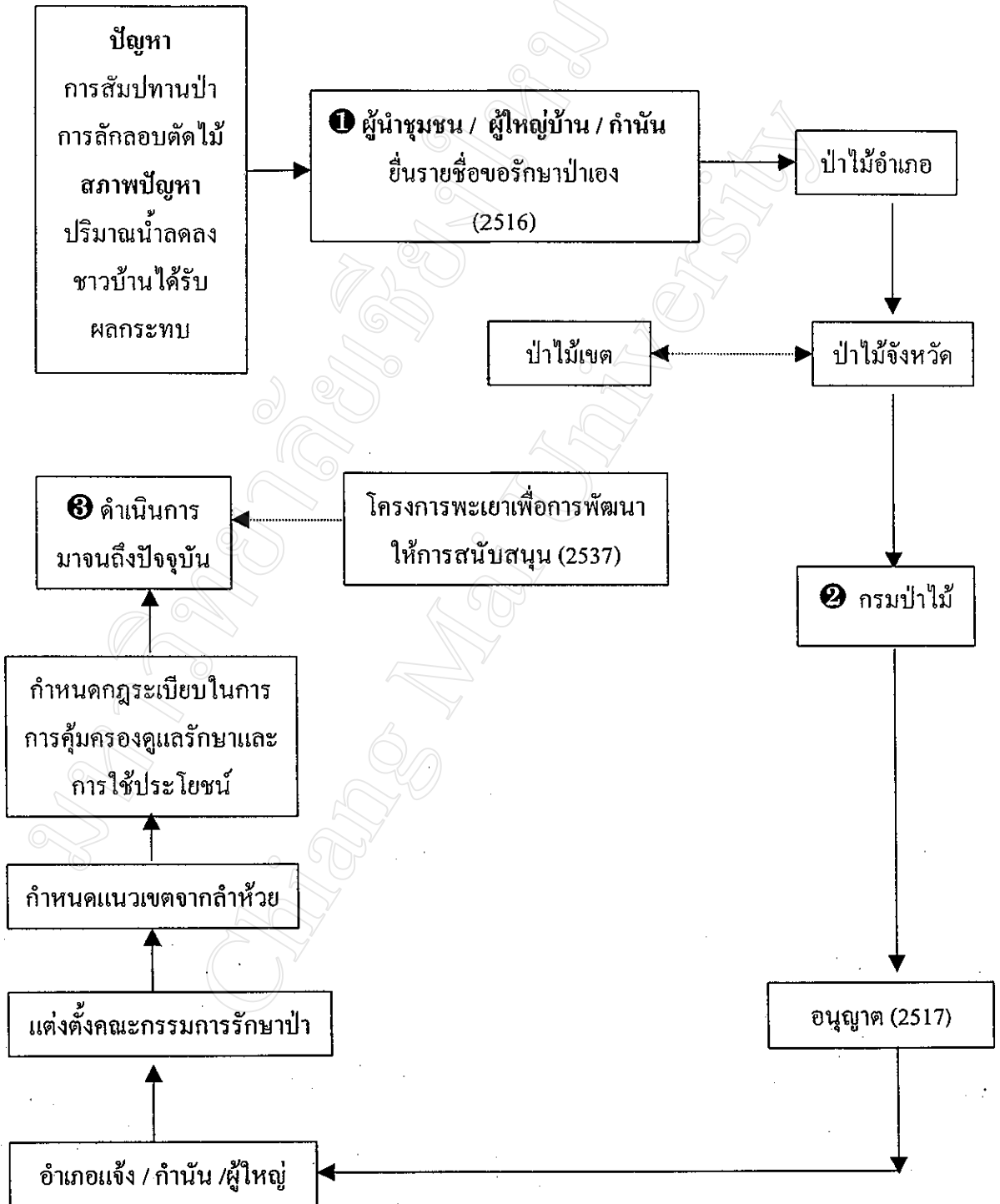
เอกสารสิทธิทำกิน บ้านด้าโนมีที่ดินอยู่ระหว่างดำเนินการออกเอกสารสิทธิ คือสปก. สทก. มีร้อยละ 70 ตำบลบ้านใหม่มีเพียงร้อยละ 18 สำหรับเอกสารสิทธิที่เป็นโฉนดทั้งสองพื้นที่ก็ต่างกันคือบ้านด้าโนมีมีร้อยละ 30 ตำบลบ้านใหม่มีสูงถึงร้อยละ 64

4.5.3 ขั้นตอนดำเนินการเพื่อขอจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านด้าโนมีการจัดการป่าชุมชน¹ ดังนี้ คือ เมื่อชุมชนได้รับผลกระทบจากสาเหตุของการให้สัมปทานป่าไม้ของรัฐบาล และการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมมากและเกิดวิกฤตภัยแล้งทำให้ชุมชนได้รับความเสียหายอย่างมาก ซึ่งได้รวมตัวกันขอจัดการป่าชุมชนเองในปี พ.ศ. 2517 โดยการลงชื่อจำนวน 30 คนเสนอต่อป่าไม้อำเภอ เมื่อได้รับอนุมัติ ผู้ใหญ่บ้านได้แต่งตั้งกรรมการขึ้นมาจัดการ เริ่มจากการหมายแนวเขตโดยใช้ลำห้วยเป็นหลักจากนั้นได้กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ร่วมกันให้คนในชุมชนถือปฏิบัติดำเนินการกันเรื่อยมาแบบไม่มีการกำหนดระยะเวลาในการจัดการดังกล่าว ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 มีองค์กรเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนโดยโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา สนับสนุนวัสดุในการจัดทำเอกสารเผยแพร่ป่าชุมชนให้เป็นที่รู้จักกันทั่วไป

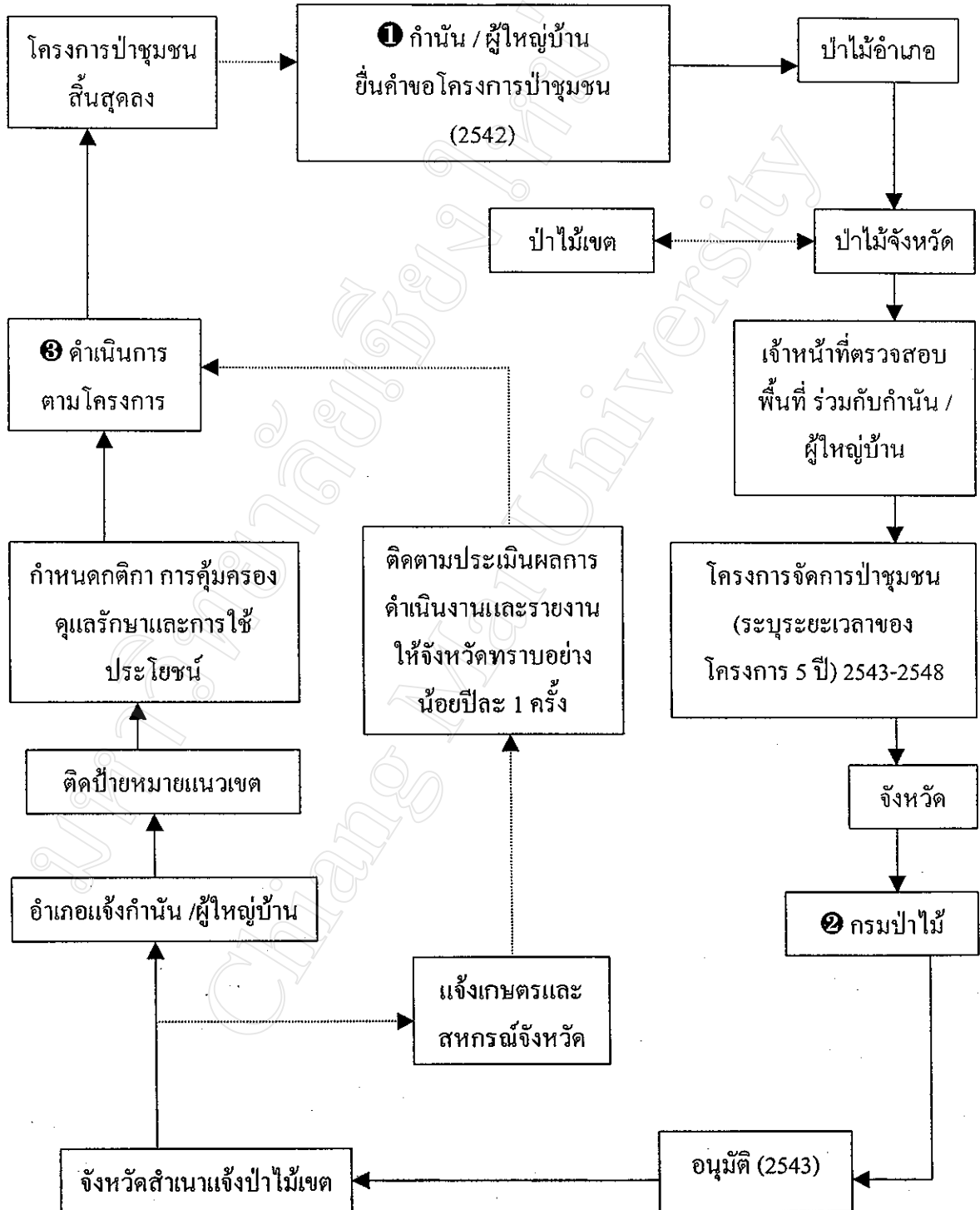
¹ แผนภาพแสดงขั้นตอนการขอจัดการป่าชุมชนบ้านด้าโน หน้า 71

แผนภาพที่ 4.5 แผนผังขั้นตอนการขอจัดการป่าชุมชนของบ้านตำโน²

² ที่มา : คณะกรรมการรักษาป่าชุมชนบ้านตำโน 2544

แผนภาพที่ 4.6 ขั้นตอนในการขอจัดการป่าชุมชนตามหลักการของกรมป่าไม้

³ คู่มือการปฏิบัติ การจัดทำโครงการป่าชุมชน (ม.ป.ป.)

หลักการจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้⁴ โดยตำบลบ้านใหม่มีขั้นตอนและวิธีปฏิบัติในการขอจัดทำในรูปโครงการป่าชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติโดยกำนันและผู้ใหญ่บ้านในชุมชนจัดทำคำขอ ยื่นคำขอเป็นโครงการป่าชุมชนในปี พ.ศ. 2542 เสนอต่อป่าไม้อำเภอท้องที่ผ่านป่าไม้จังหวัดและป่าไม้เขตจากนั้นป่าไม้อำเภอจัดเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบพื้นที่ร่วมกับกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งโครงการดังกล่าวได้กำหนดระยะเวลาของโครงการไว้ 5 ปี เมื่อได้รายละเอียดแล้วจึงหัวหน้าเสนอดกรมป่าไม้ เมื่อได้รับอนุมัติจังหวัดประกาศเป็นพื้นที่ป่าชุมชนและจัดทำสำเนาแจ้งป่าไม้เขต แจ้งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานและรายงานให้จังหวัดทราบอย่างน้อยปีละครั้ง มีการคิดป้ายหมายแนวเขตให้ชัดเจนรวมถึงการกำหนดกติกาการคุ้มครองดูแลรักษาหรือการใช้ประโยชน์โดยไม่ขัดกับกฎหมาย จากนั้นได้ดำเนินการตามโครงการต่อไป

สรุปผลการเปรียบเทียบ ขั้นตอนการดำเนินการเพื่อขอจัดการป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่มีลักษณะคล้ายกันหมายถึงแต่ละพื้นที่ได้รับผลกระทบจากการสัมปทานป่าไม้ตามนโยบายของรัฐและการลักลอบตัดไม้ของชาวบ้านในชุมชนและนอกชุมชนที่ยากจนและปัญหาภัยแล้ง เพียงแต่มีขั้นตอนการดำเนินการต่างกันคือ ชุมชนบ้านด้าใน ได้เสนอรายชื่อยื่นขอจัดการเอง ส่วนตำบลบ้านใหม่ชุมชนขอเสนอรายชื่อขอจัดการตามหลักการของกรมป่าไม้ แต่มีขั้นตอนและวิธีปฏิบัติตามนโยบายและหลักการของกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกฎระเบียบของทางราชการ

4.5.4 หลักการและเหตุผล

การเปรียบเทียบในหลักการและเหตุผลพบว่าคล้ายกันคือ เพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของให้ชุมชนมีส่วนร่วมจัดการป่าร่วมกัน ชุมชนเองเน้นการใช้ประเพณีและภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า

หลักการที่เหมือนกันอีกประการหนึ่งคือความต้องการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม ขณะเดียวกันป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ก็มีพื้นที่ติดกับป่าชุมชนบ้านด้าใน ซึ่งผ่านการสัมปทานป่าไม้โดยโครงการของรัฐ จนต้นไม้มขนาดใหญ่ว่า ทำหน้าที่อุ้มน้ำไว้ให้กับชุมชนไว้ใช้บริโภคอุปโภคและใช้ในการเกษตรมีปริมาณลดลงจนกระทั่งเกิดภัยแล้งทำให้ชาวบ้านทั้งสองพื้นที่

⁴ แผนภาพแสดงขั้นตอนการขอจัดการป่าชุมชนตามหลักการของกรมป่าไม้ หน้า 72

ที่ได้รับผลกระทบโดยเฉพาะชาวบ้านที่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน ที่ต้องอาศัยน้ำมาหล่อเลี้ยงชีวิต ต้องมาขัดแย้งกันเอง เรื่องการแย่งน้ำจากปริมาณที่ลดลงไปทุกปี ๆ ทำให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบทนไม่ได้ก็ต้องขึ้นมาคัดค้านให้รัฐบาลยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ในที่สุด การรวมกลุ่มของแต่ละหมู่บ้านขอเข้าจัดการป่าชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หลักการและเหตุผลในการจัดการป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่มาจากสภาพปัญหาที่เหมือนกันคือ ได้รับผลกระทบจากการสัมปทานป่าไม้

4.5.5 วัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชน

การเปรียบเทียบในเรื่อง วัตถุประสงค์ของการจัดการป่าชุมชน ส่วนใหญ่มีเป้าหมายคล้ายกันคือเพื่อให้คนอยู่กับป่าได้โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เพื่อรักษาสภาพป่าที่ยังคงสมบูรณ์อยู่ไม่ให้ถูกทำลายต่อไป การป้องกันการบุกรุกทำลายป่าและควบคุมไฟป่า เพื่อฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธารจัดแนวเขตป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอยให้ชัดเจนเพื่อให้ราษฎรในพื้นที่ป่าชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ ให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นมีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งคุณภาพชีวิตดีขึ้น

ข้อแตกต่างของการจัดการป่าชุมชนบ้านด้าในคือ 1) ส่งเสริมอาชีพทางการเกษตรให้ชุมชนมีรายได้เสริม แทนอาชีพการตัดไม้แปรรูปขาย 2) เพื่อสร้างความตระหนักแก่นักเรียนและเยาวชนให้เห็นคุณค่าของป่าไม้โดยการพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของคนในชุมชนและนอกชุมชน 3) ส่งเสริมด้านกิจกรรมป่าชุมชนให้กับโรงเรียนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

ส่วนวัตถุประสงค์ของป่าชุมชนบ้านด้าในที่ไม่ได้กำหนดไว้เหมือนหลักการจัดการของกรมป่าไม้ซึ่งเน้นเรื่องการเพาะชำกล้าไม้เพื่อแจกจ่ายให้ปลูกตามแนวเขตป่าชุมชนหรือปลูกในเขตป่าอนุรักษ์และสร้างแนวกันชนระหว่างป่าธรรมชาติกับพื้นที่จัดสรรและทำกินของชาวบ้านให้เห็นชัดเจนเพื่อป้องกันการบุกรุกป่าธรรมชาติ

สรุปได้ว่าแสดงว่าทั้งสองพื้นที่มีวัตถุประสงค์หลักเดียวกันคือ เพื่อการฟื้นฟูสภาพป่าให้ดีขึ้น เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำ เพื่อเก็บกักน้ำ เพื่อการเก็บหาของป่า เพื่อการใช้สอยไม้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการจัดการป่าแต่ละหมู่บ้านที่ศึกษาฯ ได้เพิ่มรายละเอียดในการจัดการได้เด่นชัดและสามารถลดปัญหาการลักลอบตัดไม้ได้ เช่น หมู่บ้านด้าใน ได้พยายามส่งเสริมอาชีพทางการเกษตรให้กับชุมชนมีรายได้เสริมแทนอาชีพการตัดไม้ และประเด็นสำคัญที่องค์กรเอกชนเข้าไปส่งเสริมให้เกิดการจัดการป่าชุมชนได้อย่างยั่งยืนยิ่งขึ้นคือ การสร้างความตระหนักให้แก่เยาวชน นักเรียนให้เห็นคุณค่าของป่าไม้ โดยชาวบ้านได้ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

ของคนในชุมชนและนอกชุมชน ขณะเดียวกันทางโรงเรียนบ้านด้าโน ได้เข้ามาส่งเสริมกิจกรรมป่าชุมชน โดยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเข้ามาถ่ายทอดให้กับนักเรียนในชุมชนบ้านด้าโน เพื่อให้ฝึกตามวัตถุประสงค์ได้จริงและได้คำนึงถึงความยั่งยืนในแง่เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตำบลบ้านใหม่ได้มีวัตถุประสงค์เหมือนกับบ้านด้าโนแต่อยู่ระหว่างการดำเนินการกล่าวคือ ได้จัดทำแผนไว้แล้วแต่ยังไม่ได้ดำเนินการ

ตำบลบ้านใหม่มีจุดเด่นของการจัดการตามหลักการของกรมป่าไม้ โดยคือ สามารถใช้หลักการของกรมป่าไม้มาจัดการพื้นที่ป่าชุมชนได้ทั้งตำบล 9 หมู่บ้าน ในพื้นที่ 2,123 ไร่ ขณะเดียวกันป่าชุมชนบ้านด้าโน จัดการเพียงหมู่บ้านเดียว แต่มีพื้นที่ในการจัดการมากกว่า คือ 3,000 ไร่ ป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนคือ นำหน่อไม้จากป่ามาจำหน่ายในรูปแบบการถนอมอาหาร (หน่อไม้ป๊อบ) ซึ่งทำให้รายได้ของแต่ละครอบครัวสูง

กิจกรรมในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมทั้งสองพื้นที่ ที่เหมือนกันกล่าวคือมีการเดินสำรวจสภาพป่าและจัดทำแนวเขต การวางกฎระเบียบป่าชุมชน การเข้ารับการอบรมสัมมนา ศึกษาดูงาน การทำแนวกันไฟ บ้านด้าโนมีการศึกษาเส้นทางป่าชุมชนเพื่อจัดทำเป็นแหล่งการเรียนรู้ ตลอดจนการจัดทำเอกสารสื่อเส้นทางศึกษาธรรมชาติและปฏิทินฤดูกาลป่าบ้านด้าโน รวมถึงการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องผู้นำชุมชนกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จัดทำสื่อองค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านด้าโน จัดตั้งกองทุนรักษาป่าและกิจกรรมในวันสำคัญๆ เช่น ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาของชุมชน ที่เกี่ยวกับการรักษาได้แก่ พิธีบวชป่า การเลี้ยงผีขุนน้ำ ในเดือน 9 แรม 13 ค่ำและประเพณีขอฝน ในเดือน 10 แรม 8 ค่ำ ที่ถือปฏิบัติกันทุกปี ส่วนแผนการทำงานในอนาคตของป่าชุมชนบ้านด้าโน ที่ได้จัดทำไว้ต่างกับของตำบลบ้านใหม่ตามรายละเอียดของแผน ดังนี้

แผนงานหรือกิจกรรมที่จะทำในอนาคตของชุมชน

งานหรือกิจกรรม	หน่วยวัด	ปริมาณงาน	
		บ้านตำโน	บ้านใหม่
1. กำหนดแนวเขตเพื่อป้องกันรักษา	ไร่	3,000	2,123
2. รั้ววัดกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกิน	ไร่	1,000	-
3. จัดทำฝายต้นน้ำ	แห่ง	15	-
4. พัฒนาแหล่งการเรียนรู้	ไร่	2,000	-
5. งานประชาสัมพันธ์ ประสานงานกับชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ ดิน น้ำ	เดือน/ครั้ง	1	1
6. ศึกษาดูงาน อบรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า	ครั้ง/ปี	2	2
7. จัดทำแนวกันไฟป่า	ครั้ง/ปี	1	1
8. รวบรวมองค์ความรู้และวิถีชีวิตในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านตำโน	ครั้ง/ปี	ตลอดปี	อยู่ระหว่างการดำเนินงาน
9. จัดทำศูนย์รวบรวมองค์ความรู้ และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับโรงเรียนในชุมชน	ครั้ง/ปี	ตลอดปี	
10. การเพาะชำกล้าไม้/การปลูกป่า	ครั้ง/ปี	วันสำคัญ	ปลูกทดแทน/วันสำคัญ
11. การติดตามผลการดำเนินงาน	ครั้ง/ปี	2-3	2-3

สรุปได้ว่า วัดอุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชนบ้านตำโนมุ่งส่งเสริมการอนุรักษ์โดยให้ป่าฟื้นฟูด้วยสภาพป่าเองตามธรรมชาติ ประเด็นสำคัญยังมุ่งเน้นสร้างความตระหนักให้กับนักเรียนและเยาวชนให้เห็นคุณค่าของป่าไม้ ส่วนวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ โดยตำบลบ้านใหม่มุ่งสร้างแนวกันชนพื้นที่จัดสรรและที่ทำกินของชาวบ้านอาจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ขณะเดียวกันการเพาะชำกล้าไม้แจกจ่ายเพื่อปลูกในพื้นที่ป่าอาจจะได้พันธุ์ไม้ที่ไม่เป็นไปตามระบบนิเวศพื้นถิ่น ในด้านกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนมาจากลักษณะพื้นที่ของป่าชุมชนที่ต่างกัน ย่อมทำให้แผนการทำงานหรือกิจกรรมบางอย่างมีวิธีปฏิบัติไม่เหมือนกัน เช่น การรั้ววัด กำหนดขอบเขตที่ทำกิน การจัดทำฝายต้นน้ำ หรือการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ เป็นต้น

4.5.6 รูปแบบการจัดการ

วิธีการจัดการจัดการป่าชุมชนทั้ง สองพื้นที่ ประกอบด้วย การแบ่งพื้นที่ การกำหนด กฎระเบียบ ข้อบังคับใช้ การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ โครงสร้างการจัดการ และผลที่ได้รับ

(1) การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชน

ทั้งสองพื้นที่ที่มีสัดส่วนต่างกันคือ ป่าชุมชนบ้านด้าโน มีพื้นที่ในการจัดการจำนวน 3,000 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์จำนวน 2,000 ไร่ พื้นที่ป่าใช้สอย จำนวน 1,000 ไร่ ที่ใช้ในการ ใช้ประโยชน์ของจำนวนประชากรในระดับหมู่บ้าน ส่วนป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่มีพื้นที่การจัดการ เป็นป่าใช้สอย 2,123 ไร่ สำหรับการจัดการในระดับตำบล ในจำนวน 9 หมู่บ้านที่ดูแลและใช้ ประโยชน์ ลักษณะพื้นที่ป่าใช้สอยอยู่ติดกับ บ้านร่องไฮ หมู่ 5 และบ้านเหียน หมู่ที่ 7 เท่านั้น สภาพป่าล้อมรอบด้วยที่ดินทำกินของชาวบ้าน ขณะเดียวกัน ตำบลบ้านใหม่ไม่สามารถขอจัดการ ป่าอนุรักษ์ได้เนื่องจากขัดกับกฎหมายอุทยานแห่งชาติและกฎหมายคุ้มครองสัตว์ป่า ฉะนั้น พื้นที่ ป่าอนุรักษ์จึงอยู่ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติดอยหลวง สาเหตุที่บ้านด้าโนสามารถจัด การได้ทั้งอนุรักษ์และป่าใช้สอย เนื่องจากมีชาวบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นก่อนปีประกาศเป็นเขต อุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2529

(2) การกำหนดกฎระเบียบและข้อบังคับ

ป่าชุมชนบ้านด้าโนชุมชน ได้สร้างข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ไร่ 2 ประเภทคือ พื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าใช้สอยประเภทที่ 1 พื้นที่ป่าอนุรักษ์ มีข้อห้ามใน การตัดไม้ ห้ามทำไร่ ห้ามล่าสัตว์ ห้ามจับสัตว์น้ำ ห้ามทิ้งขยะมูลฝอยในเขตป่าอนุรักษ์บริเวณป่า ดันน้ำ มีบทลงโทษ หากฝ่าฝืนก็จะปรับเป็นเงิน 3,000 – 5,000 บาท กรณีที่ทำผิดเกิน 3 ครั้งจะถูก คัดออกจากสมาชิกสภาปดกิจสงเคราะห์หมู่บ้านเป็นเวลา 10 ปี เป็นกติกาทางสังคม เงินค่าปรับที่ ได้แบ่งเป็น 2 ส่วนร้อยละ 50 เป็นค่าตอบแทนสำหรับผู้แจ้งเบาะแส อีกร้อยละ 50 จะนำไปพัฒนา หมู่บ้าน ถ้าไม่ยินยอมตามระเบียบดังกล่าวผู้ใหญ่บ้านจะส่งตัวให้กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองต่อไป ประเภทที่ 2 พื้นที่ป่าใช้สอยกรณีชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าใช้สอย มีกฎระเบียบไว้ว่าถ้าจะ ตัดไม้มาสร้างบ้านหรือใช้ในงานสาธารณะประโยชน์ให้แจ้งผู้ใหญ่บ้าน ผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อเห็นชอบก่อนทุกครั้ง เมื่อได้รับอนุมัติให้ตัดแล้วชุมชนจะปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ โดยไม่ได้ปลูกทดแทนเหมือนตำบลบ้านใหม่

ป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ได้สร้างข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ในรูปของกฎระเบียบของหมู่บ้านไว้เพียงประเภทเดียวคือป่าใช้สอย มีข้อห้ามในเรื่องการตัดไม้ เช่น จะอนุญาตให้ตัดได้ในกรณีนำมาสร้างบ้านหรือใช้งานสาธารณะประโยชน์ แต่ต้องแจ้งผู้ใหญ่

บ้าน ผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อพิจารณาเห็นชอบก่อนเช่นเดียวกับบ้านด้าโน ข้อแตกต่างคือ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วต้องมีการปลูกทดแทนเป็น 3 เท่าในด้านการนำทรัพยากรจากป่ามาใช้ได้แก่ ไม้ทำฟืน ไข่มดแดง หน่อไม้ ได้กำหนดและกติกาไว้ให้ใช้ได้ตามข้อตกลง ส่วนการบุกรุกพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่าชุมชนก็มีการปรับโทษตามบทลงโทษที่กำหนดไว้ เงินค่าปรับมีลักษณะการนำไปใช้ เช่นเดียวกับบ้านด้าโน คือใช้เป็นค่าตอบแทนและใช้พัฒนาหมู่บ้าน

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การสร้างข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ไม่ว่าจะเป็นป่าชุมชนบ้านด้าโน หรือป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่มีผลต่อการจัดการป่าทั้งสองพื้นที่จะสังเกตได้จากในอดีตก่อนที่จะมีการจัดการป่าชุมชนชาวบ้านยากจนมากมีการตัดไม้มาซื้อขายเพื่อเลี้ยงชีพแต่ในปัจจุบันการตัดไม้ของชาวบ้านเป็นเพียงเพื่อการใช้สอยในครัวเรือน หรือปลูกสร้างบ้านเรือนตามความจำเป็นจากป่าใช้สอยเท่านั้น ส่วนการเก็บหาของป่าจะเก็บหาในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ยกเว้นการเก็บหาหน่อไม้ที่ชาวบ้านจะเก็บหาเพื่อนำไปขายเสริมรายได้แก่ครอบครัวในช่วงฤดูฝน

(3) การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์

จากการศึกษาพบว่าสภาพพื้นที่ในการจัดการทั้งสองพื้นที่ต่างกันหมายถึงป่าชุมชนบ้านด้าโนเป็นป่าต้นน้ำมีพื้นที่ติดกับภูเขา ส่วนตำบลบ้านใหม่เป็นป่าละเมาะ (ป่าแพะ) ไม่ติดกับภูเขาเหมือนบ้านด้าโน ส่วนด้านความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีและวัตถุประสงค์ในการใช้สอยเหมือนกัน กล่าวคือ บ้านด้าโน ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในระบบเครือญาติเป็นส่วนใหญ่โดยมีการค้นหาปัญหา สาเหตุ หาแนวทางแก้ไขปัญหาและปกป้องทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน โดยมีการกำหนดนโยบายของหมู่บ้านในการแก้ไขฟื้นฟูป่าไม้ที่เสื่อมโทรมให้ฟื้นคืนสภาพ เช่นร่วมกันวางแผนดำเนินงานอีกทั้งจัดตั้งองค์คณะกรรมการรักษาป่าชุมชนขึ้นมาเพื่อบริหารรักษาทรัพยากรป่าไม้ โดยร่างเป็น กฎระเบียบข้อบังคับและกำหนดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้จัดให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมในกิจกรรมการรักษาป่าไม้ของหมู่บ้าน ซึ่งการจัดการจะผ่านทางประธานกรรมการป่าชุมชน รวมทั้งประสานงานกับองค์กรเอกชนภายนอกคือโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ชาวบ้านได้เก็บรวบรวมเงินกันภายในหมู่บ้านเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนรักษาป่าของหมู่บ้านและอีกส่วนหนึ่งได้รับบริจาคเงินสนับสนุนจากโครงการกระดาษเพื่อต้นไม้ ซึ่งบริจาคผ่านชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา เงินกองทุนรักษาป่าดังกล่าวชาวบ้านได้มีมติการร่วมกันให้จ่ายเป็นค่าตอบแทนคณะกรรมการที่ออกไปสำรวจสภาพป่า ค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางไปประชุมสัมมนาศึกษาดูงานเพื่อนำความรู้มาพัฒนาการจัดการป่าชุมชน ส่วนตำบลบ้านใหม่มีแนวทางการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าในลักษณะเช่นเดียวกันกับบ้านด้าโน เพียงแต่ตำบลบ้านใหม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานจากรัฐร่วมอยู่ด้วย

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้มีผลต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ที่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ เป็นแหล่งไม้ใช้สอย สร้างที่อยู่อาศัย อุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือน เป็นแหล่งเชื้อเพลิง แหล่งอาหาร แหล่งเก็บหาของป่าเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและเป็นรายได้ของครอบครัว การใช้ประโยชน์ทางอ้อมคือ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและทำให้มีน้ำเพียงพอกับการจัดทำระบบประปาภูเขา ซึ่งช่วยให้มีน้ำอุปโภคบริโภคตลอดปี ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ พร้อมกับหาอาหารจากป่ามาดำรงชีพ ป่าชุมชนบ้านต้าในมีความอุดมสมบูรณ์มากมีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นซึ่งจะช่วยสกัดกั้นความรุนแรงของลมพายุได้

สรุปได้ว่า ทั้งสองพื้นที่ที่มีการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ในลักษณะโดยรวมเหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันที่พื้นที่การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ เช่น ป่าชุมชนบ้านต้าในมีพื้นที่ในการควบคุมดูแลทั้งป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอยจำนวน 3,000 ไร่ แต่มีการใช้ประโยชน์ 1,000 ไร่ ในระดับหมู่บ้านจำนวนประชากร 201 ครัวเรือน เท่านั้น ส่วนตำบลบ้านใหม่มีพื้นที่ดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าใช้สอย จำนวน 2,123 ไร่ แต่มีการใช้ประโยชน์ในระดับตำบล ถึง 9 หมู่บ้าน จำนวนประชากร 1,282 ครัวเรือนซึ่งจะสังเกตเห็นว่าจำนวนพื้นที่ในการดูแลและการใช้ประโยชน์กับจำนวนครัวเรือนจะต่างกัน

(4) โครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการ

บ้านต้าในมีโครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการอยู่ในรูปคณะกรรมการป่าชุมชน ส่วนใหญ่เป็นระบบเครือข่าย สักส่วนของคณะกรรมการอยู่ในระดับหมู่บ้านมีจำนวนคณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 11 คน คณะกรรมการที่ปรึกษา จำนวน 9 คน หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ได้แก่โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาและชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำก๊วยพะเยา องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านต้ามีส่วนร่วมกับชาวบ้าน โดยร่วมกับชุมชนตั้งสมาชิกเป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน เพื่อช่วยในการสนับสนุนพัฒนาอาชีพความเป็นอยู่ สาธารณูปโภค โครงการสร้างพื้นฐาน และร่วมกิจกรรมการบำรุงรักษาป่าร่วมกับชาวบ้าน

ตำบลบ้านใหม่มีโครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการอยู่ในรูปคณะกรรมการป่าชุมชนเช่นกัน สักส่วนของคณะกรรมการอยู่ในระดับตำบล ประกอบด้วยคณะกรรมการฝ่ายบริหาร จำนวน 9 คน คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ มีจำนวน 11 คน กรรมการโดยตำแหน่งประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้าน กำนันตำบลบ้านใหม่ องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ ป่าไม้ อำเภอมืองพะเยา นายอำเภอมืองพะเยา และเจ้าอาวาสทุกวัดในตำบลบ้านใหม่ เป็นต้น คณะ

⁵ ภาพการใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำบ้านต้าใน (ประปาภูเขา) หน้า 80

แหล่งต้นน้ำ (น้ำตกขุนต้ำ) ในเขตป่าอนุรักษ์บ้านต้ำโน

การใช้ประโยชน์จากน้ำ (ประปาภูเขา) ในเขตป่าอนุรักษ์บ้านต้ำโน

กรรมการที่ปรึกษา จำนวน 10 คน หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ได้แก่โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา และสำนักงานป่าไม้จังหวัดพะเยา

ความสัมพันธ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่มีส่วนร่วมกับชาวบ้านโดยร่วมกับชุมชนตั้งสมาชิกเป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน เพื่อช่วยในการสนับสนุนพัฒนาอาชีพความเป็นอยู่ สาธารณูปโภค โครงการสร้างพื้นฐาน และร่วมกิจกรรมการบำรุงรักษาป่าร่วมกับชาวบ้าน

ความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านทั้งบ้านด้าโนและตำบลบ้านใหม่อยู่ในฐานะผู้นำอย่างเป็นทางการ กลุ่มอาชีพ กลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านในการใช้อำนาจของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ใช้อำนาจตามกฎหมายตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น ในการบริหารและป้องกันรักษาป่าไม้ของชุมชนและฐานอำนาจที่เกิดจากความเป็นผู้เชี่ยวชาญในฐานะเป็นผู้มีคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถ จนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน เพียงแต่บ้านด้าโนมีคณะกรรมการป่าชุมชนมีความสัมพันธ์ทางเครือข่ายสูงกว่าตำบลบ้านใหม่หมายถึง ความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านด้าโนมีความสัมพันธ์ทางเครือข่ายอยู่แบบที่แบบน้องพี่พาอาศัยกันและมีความห่วงใยเอื้ออาทรกันเมื่อทุกคนประสบปัญหาจะประสานและช่วยเหลือกันจนเกิดการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ขององค์กรชุมชนขึ้นในการใช้อำนาจของคณะกรรมการป่าชุมชนตามกฎหมายผ่านทางกฎระเบียบข้อบังคับขององค์กรทำให้ได้สิทธิและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และฐานอำนาจจากการบังคับหรือการลงโทษจากชาวบ้านหรือบุคคลภายนอกไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับขององค์กรที่กำหนดขึ้นได้อย่างเข้มแข็งมากกว่าตำบลบ้านใหม่ ซึ่งองค์กรชุมชนมีบทบาททางผู้นำแบบเป็นทางการมากกว่า

ความสัมพันธ์ของฐานอำนาจเครือข่ายในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้จากการศึกษาพบว่าบ้านด้าโน คณะกรรมการป่าชุมชนได้ประสานงานกับเกษตรตำบลมาให้การสนับสนุนแลกเปลี่ยนให้ความรู้แก่ชาวบ้าน สนับสนุนเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ ประสานแนวคิดกิจกรรมสนับสนุนองค์กรคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้ได้รายได้จากผลผลิตทางการเกษตรอย่างยั่งยืน ส่วนตำบลบ้านใหม่ได้มีพัฒนาชุมชนเข้ามาสนับสนุนเรื่องการแปรรูปจากทรัพยากรป่า (หน่อไม้) เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน (หน่อไม้อัดปับ) ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนในช่วงฤดูฝน ในปัจจุบันแนวคิดการใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนเพื่อสร้างคุณค่าการผลิตที่ต่างกัน โดยของบ้านด้าโนมีความมั่นคงและยั่งยืนกว่า

องค์กรที่เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่เหมือนกันคือ องค์กรพัฒนาเอกชนโดยโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ได้สนับสนุนให้คณะกรรมการป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่ได้มีความรู้ ประสบการณ์ในการแก้ปัญหาและประสานความร่วมมือช่วยเหลือในหมู่บ้านต้าโน และตำบลบ้านใหม่จนชาวบ้านให้การยอมรับและเข้าเป็นเครือข่ายร่วมขององค์กร เช่น ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา

สรุปได้ว่า สัดส่วนคณะกรรมการตาม โครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการป่าคล้ายกัน แต่จำนวนคณะกรรมการต่างกันเนื่องจากป่าชุมชนบ้านต้าโนมีการจัดการระดับหมู่บ้านส่วนตำบลบ้านใหม่มีการจัดการระดับตำบล แต่อย่างไรก็ตามพบว่าพื้นที่การใช้ประโยชน์ต่อจำนวนประชากรต่างกัน ทำให้ความเข้มแข็งในการจัดการของป่าชุมชนบ้านต้าโนจะมีประสิทธิภาพกว่า เพราะคนในหมู่บ้านมีจำนวนน้อยกว่ามีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกันภายในชุมชนสูงทำให้มีการรวมตัวกันได้ง่ายสื่อสารถึงกันได้เร็วและพร้อมรับกติกาชุมชนที่มาจากเงื่อนไขดังกล่าวได้ดีกว่าตำบลบ้านใหม่

(5) ผลที่ได้รับจากการจัดการป่าชุมชน

พบว่าคณะกรรมการที่เข้ามาช่วยบริหารจัดการ ได้รับความรู้เกี่ยวกับป่าเพิ่ม จากการเข้ารับอบรม สัมมนา การศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น สามารถนำมาปรับปรุงด้านการบริหารจัดการป่าชุมชนและนำความรู้ที่ได้พบเห็นมาปรับใช้ทางการเกษตรส่งผลให้ผลผลิตดีขึ้นสำหรับสภาพป่าในปัจจุบันหลังจากได้มีการจัดการ โดยมีอาสาสมัครเข้ามาเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนด้วยความสมัครใจทำให้สภาพป่าดีขึ้นจากที่เสื่อมโทรมจากการสัมปทานป่าของรัฐ ปัจจุบันสภาพป่าสมบูรณ์ประมาณร้อยละ 90 ประเด็นสำคัญคือ ชาวบ้านเลิกอาชีพตัดไม้มาเป็นอาชีพทางการเกษตรเกือบทั้งหมด

ผลที่ได้รับจากการจัดการป่าตามหลักการของกรมป่าไม้ โดยตำบลบ้านใหม่ได้ผลคือสภาพป่าชุมชนสมบูรณ์ประมาณร้อยละ 70 ขณะเดียวกันชุมชนทั้งตำบลได้ใช้ประโยชน์ทางตรงจากป่าในช่วงฤดูฝนคือ หน่อไม้ ที่ทำรายได้ให้ชาวบ้าน และทำให้ชาวบ้านเลิกอาชีพตัดไม้ หันมาจำหน่ายหน่อไม้อัดปีบแทน ซึ่งเรื่องนี้จะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษทั้งนี้เพราะในเชิงระบบนิเวศหากชุมชนยังยึดอาชีพนี้ต่อไป จะทำให้จำนวนป่าไม้ไม่เพิ่มขึ้นหรือลดลงและเป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟูสภาพป่า ถึงแม้ว่าธรรมชาติของไม้จะมีอายุตามระยะเวลา กล่าวคือเมื่อใดที่ไม้มีดอกออกมาแล้วลำต้นก็ตายก็ตาม ทั้งนี้เพราะป่าไม้เป็นพื้นฐาน ในการฟื้นฟูระบบนิเวศระยะเริ่มแรก (First Succession) ในการปรับสภาพให้เป็นระบบนิเวศสมบูรณ์เพิ่มขึ้นและนำไปสู่การฟื้นฟูระบบนิเวศให้เป็นป่าสมบูรณ์ได้ตามลำดับหากดำเนินกิจกรรมนี้ต่อไปป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ก็จะฟื้นฟูได้ยากและเป็นอุปสรรคในการสร้างฟื้นป่าสมบูรณ์ในอนาคต

สรุปได้ว่า ผลจากการจัดการป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่ สามารถเพิ่มสภาพป่าให้มีอาชีพรองรับจากการที่เคยเข้าไปตัดไปจากป่ามาแปรรูปจำหน่าย ชุมชนได้รับการถ่ายทอดความรู้จากคณะกรรมการป่าชุมชน ทำให้เกิดจิตสำนึกเห็นคุณค่าของป่า และช่วยกันรักษาในที่สุด

ผลการเปรียบเทียบข้อมูลการจัดการป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่⁶ ได้แสดงไว้ตามตารางผลการเปรียบเทียบการจัดการป่าชุมชนบ้านด้าในกับหลักการจัดการของกรมป่าไม้ที่ได้จำแนกการเปรียบเทียบข้อมูลตั้งแต่ ประวัติความเป็นมาของกลุ่มตัวอย่าง ขั้นตอนการดำเนินการเพื่อขอจัดการ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ในการจัดการและรูปแบบการจัดการที่กล่าวถึงการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชน ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประเภทพื้นที่ในการจัดการ ขนาดพื้นที่ที่ควบคุม การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ ที่กล่าวถึงระดับในการควบคุม อำนาจในการจัดการ บทบาทของผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการ การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ ตามสภาพพื้นที่จัดการ วัตถุประสงค์ในการใช้สอย วัฒนธรรมหรือความเชื่อประเพณี การฟื้นฟูสภาพป่าและการตรวจสภาพป่า การป้องกันภัยป่าของชุมชน โครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการได้เปรียบเทียบถึงจำนวนคณะกรรมการป่าชุมชน ความร่วมมือระหว่างรัฐกับภาคเอกชน บทบาทอำนาจหน้าที่ในการควบคุมรักษาทรัพยากรป่า ผลที่ได้รับจากการจัดการป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าหลังจากการเข้าไปจัดการป่าชุมชนวัดจากชุมชนได้รับความรู้เรื่องระบบนิเวศพื้นถิ่น การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก และกิจกรรมในการอนุรักษ์ โดยการเผยแพร่ให้กับเยาวชนคนรุ่นหลัง ดังตารางที่ 4.5

⁶ แสดงการเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านด้าในกับตำบลบ้านใหม่ หน้า 84-87

ตารางที่ 4.5 การเปรียบเทียบการจัดการป่าชุมชนบ้านด้าโนกับตำบลบ้านใหม่

การจัดการป่าชุมชน	บ้านด้าโน	ตำบลบ้านใหม่
ประวัติความเป็นมา	ระยะเวลาการจัดการ 27 ปี	ระยะเวลาการจัดการ 2 ปี
ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง	ส่วนใหญ่คล้ายกันต่างกันที่ ระดับการศึกษา มีผู้จบชั้นประถมศึกษา	มีผู้จบชั้นมัธยมศึกษา
1. ขั้นตอนการดำเนินการ	<ul style="list-style-type: none"> - กัดค้านการสัมปทานไม้ (2516) ชุมชนเสนอรายชื่อเพื่อขอจัดการเอง - ไม่กำหนดระยะเวลาดำเนินการ - ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนเสนอรายชื่อขอจัดการ ตามนโยบายของกรมป่าไม้ (2542) - กำหนดระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (2543-2548) - พ.ศ. 2543
2. หลักการและเหตุผล	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่า - เพื่อให้คนในชุมชนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการ - เพื่อสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม 	เหมือนกัน
3. วัตถุประสงค์ในการจัดการ	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อรักษาสภาพป่าที่สมบูรณ์ไม่ให้เกิดการทำลายอีกต่อไป - ป้องกันการบุกรุกทำลายป่าและควบคุมไฟป่า - จัดทำแนวเขตป่าอนุรักษ์และใช้สอยให้ชัดเจน 	<p>เหมือนกัน</p> <p>เหมือนกัน</p> <p>เหมือนกัน</p>

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

การจัดการป่าชุมชน	บ้านตำโน	ตำบลบ้านใหม่
	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างความตระหนักให้นักเรียนและเยาวชนได้เข้าไปศึกษาแหล่งการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติใน - พื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธาร 	<p>อยู่ระหว่างดำเนินการ</p> <p>อยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ป่าไม้</p>
<p>4. รูปแบบการจัดการ</p> <p>(1) การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะภูมิศาสตร์ - ขนาดพื้นที่ควบคุม - ประเภทพื้นที่จัดการ 	<ul style="list-style-type: none"> - บนเขาและที่ราบเชิงเขา - 3,000 ไร่ - ป่าอนุรักษ์ และป่าใช้สอย 	<ul style="list-style-type: none"> - ที่ราบอยู่ใจกลางตำบล - 2,123 ไร่ - ป่าใช้สอย <p>(ป่าอนุรักษ์อยู่ในการควบคุมของกรมป่าไม้)</p>
<p>(2) การกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ระดับการควบคุม - อำนาจในการจัดการ - บทบาทของผู้นำ <p>- การมีส่วนร่วม</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย - ระดับหมู่บ้าน - คณะกรรมการหมู่บ้านสมาชิกในชุมชน ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน ,กำนัน - สมาชิกในชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานเอกชน หน่วยงานของรัฐ (น้อย) 	<ul style="list-style-type: none"> - ป่าใช้สอย - ระดับตำบล - เหมือนกัน <p>- เหมือนกัน แต่หน่วยงานของรัฐบาลเข้ามามีส่วนร่วมมาก</p>

การจัดการป่าชุมชน	บ้านดำใน	ตำบลบ้านใหม่
<p>(3) การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์</p> <ul style="list-style-type: none"> - สภาพพื้นที่ - วัตถุประสงค์ในการใช้สอย - วัฒนธรรมหรือความเชื่อประเพณี - การฟื้นฟูสภาพป่าโดยการปลูกกล้าไม้ - การตรวจสภาพป่าป้องกันภัยป่า 	<ul style="list-style-type: none"> - ป่าต้นน้ำ - สร้างที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน แหล่งอาหาร สมุนไพร แหล่งน้ำ แหล่งพักผ่อน หย่อนใจและแหล่งเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติ - ความเชื่อทางวัฒนธรรม เลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีบวชป่า - ให้เป็นไปตามธรรมชาติ ปลูกในวันสำคัญ - 3- 4 ครั้งต่อปี 	<ul style="list-style-type: none"> - ป่าแพะหรือป่าละเมาะ - ส่วนใหญ่เหมือนกันต่างกันที่การใช้ประโยชน์จากน้ำทางการเกษตรและนำอาหารจากป่าไปทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน - เหมือนกัน - ปลูกทดแทน/ปลูกในวันสำคัญ - เหมือนกัน
<p>(4) โครงสร้างองค์กรชุมชนในการจัดการป่า</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการป่าชุมชน - ความร่วมมือระหว่างรัฐภาคเอกชนและชุมชนท้องถิ่น - บทบาท อำนาจหน้าที่ในการควบคุม รักษาทรัพยากร และตรวจสภาพป่า 	<p>เป็นระบบเครือข่าย สักส่วน ของคณะกรรมการอยู่ในระดับหมู่บ้าน</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการ กรรมการที่ปรึกษา จำนวน 20 คน - ชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วย ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน พระสงฆ์ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน - คณะกรรมการป่าชุมชน 	<p>เป็นตำแหน่งทางการปกครอง คณะกรรมการมากกว่า อยู่ในระดับตำบล</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการดำเนินงาน กรรมการที่ปรึกษา กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน 56 คน - เหมือนกัน - คณะกรรมการป่าชุมชน - เจ้าหน้าที่ป่าไม้

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

การจัดการป่าชุมชน	บ้านตำโน	ตำบลบ้านใหม่
(5) ผลที่ได้รับจากการจัดการป่าชุมชน		
- ความอุดมสมบูรณ์ของป่า	- ร้อยละ 90	- ร้อยละ 70
- คุณค่าและประโยชน์ใช้สอยทางเศรษฐกิจ และสังคม	- ใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น น้ำที่ใช้ในการเกษตรเพื่อยังชีพ ขายของป่าเป็นรายได้เสริมและเป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน	- ใช้ประโยชน์ทางตรงจากการนำหน่อไม้มาอัดปับเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นรายได้เสริม
- ความรู้เรื่องระบบนิเวศพื้นถิ่นจากการอบรมและศึกษาดูงาน	- การป้องกันไฟป่า การอนุรักษ์ดิน/น้ำ การฟื้นฟูสภาพป่า	- เหมือนกัน
- การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก	- หน่วยงานของราชการ ภาคเอกชนองค์กรพัฒนาเอกชน ชมรมป่าต้นน้ำคว้านพะเยา	- เหมือนกัน
- กิจกรรมในการอนุรักษ์	- พิธีบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ เลี้ยงฝิขุนน้ำ	- เหมือนกัน
- การขยายผลสู่นักเรียนเยาวชนและบุคคลภายนอก	- มีแหล่งการเรียนรู้ ทรัพยากรธรรมชาติ โรงเรียนได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับป่าชุมชน	- อยู่ระหว่างดำเนินการ